

2022 YILI HAYVANCILIK SEKTÖR RAPORU

Hayvancılık Sektör Raporu 2022

İÇERİKLER

1.GİRİŞ.....	4
2. DÜNYADA HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN GÖRÜNÜMÜ.....	4
3.TÜRKİYE'DE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN GÖRÜNÜMÜ.....	8
3.1. Büyükbaş Hayvancılık Faaliyetleri.....	8
3.2.Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleri.....	12
3.3. Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği Faaliyetleri.....	14
4.TİGEM DAMIZLIK FAALİYETLERİ	14
4.1. TİGEM'in Kuruluşu.....	14
4.2. TİGEM'in Kuruluş Amacı ve Faaliyet Konuları.....	15
4.3. TİGEM'de Hayvancılık Faaliyetlerinin Gelişimi.....	16
4.4. TİGEM'de Sığircılık Faaliyetleri ve Damızlık Dağıtımı.....	17
4.5. TİGEM'de Koyunculuk Faaliyetleri ve Damızlık Dağıtımı.....	23
4.6. Diğer Hayvancılık Faaliyetleri.....	32
4.6.1. Arıcılık Faaliyeti.....	32
4.6.2. Ceylan (Asya Ceylanı) Yetiştiriciliği.....	32
4.6.3. Kangal Çoban Köpeği Yetiştiriciliği.....	32
4.6.4. Ankara Tiftik Keçisi Yetiştiriciliği.....	33
4.6.5 Halep Keçisi Yetiştiriciliği.....	33
5.SAFKAN ARAP ATI YETİŞTİRİCİLİĞİ.....	33
5.1. Giriş.....	33
5.2. Anadolu Tarım İşletmesi.....	34
5.3. Karacabey Tarım İşletmesi.....	35
5.4. Sultansuyu Tarım İşletmesi.....	37
5.5. TİGEM Safkan Arap Atı Yetiştiriciliğinin Değerlendirilmesi.....	38
6.TEŞEBBÜSÜN YERLİ VE ULUSLARARASI RAKİPLERİYLE VEYA BENZER FAALİYET GÖSTEREN KURULUŞLARLA KARŞILAŞTIRMASI.....	39

TABLolar

Tablo 1. Dünya Hayvan Varlığı (1.000 baş).....	6
Tablo 2. Ülkelerin Süt Üretimleri (1.000 ton).....	7
Tablo 3. Ülkelerin Et Üretimleri (1.000 ton).....	7
Tablo 4. Türkiye Büyükbaş Varlığı (1.000 baş).....	8
Tablo 5. Türkiye Sığır Varlığı (Baş).....	10
Tablo 6. Türkiye Kültür, Melez ve Yerli Sığır Varlığı (Baş).....	10
Tablo 7. Türkiye'nin Damızlık Sığır İthalat ve İhracatı.....	11
Tablo 8. Türkiye Kasaplık Sığır İthalat ve İhracat Verileri.....	11
Tablo 9. Türkiye Sığır Eti İthalat ve İhracatı	12
Tablo 10. Türkiye Koyun ve Keçi Varlığı (1.000 Baş).....	13
Tablo 11. TİGEM Sığır Varlığı ve Damızlık Satışı (baş).....	18
Tablo 12. İşletmeler ve Irklar Bazında Damızlık Sığır Varlığı (Baş).....	19
Tablo 13. TİGEM Büyükbaş Hayvancılık Üretimleri.....	23
Tablo 14. Koyun Varlığı ve Ana Kadroların Karşılaştırılması.....	24
Tablo 15. TİGEM Koyun Varlığı ve Damızlık Dağıtımı (Baş).....	31
Tablo 16. TİGEM Küçükbaş Hayvancılık Üretimleri.....	32
Tablo 17. TİGEM Keçi Varlığı (Baş) (2019).....	33
Tablo 18. TİGEM Tay Üretimleri.....	34
Tablo 19. Anadolu Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri (Baş).....	34
Tablo 20. Karacabey Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri (Baş).....	37
Tablo 21. Sultansuyu Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri (Baş).....	38
Tablo 22. Koşan At Dağılımı.....	38
Tablo 23. Türkiye ve TİGEM Satış Hasılları.....	39

GRAFİKLER

Grafik 1. Yıllar İtibariyle Dünya Hayvan Varlığı.....	6
Grafik 2. Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı	9
Grafik 3. Türkiye Sığır Varlığı (1991).....	11
Grafik 4. Türkiye Sığır Varlığı (2021)	13
Grafik 5. Türkiye Koyun-Keçi Varlığı (1.000 Baş).....	13
Grafik 6. Türkiye Koyun ve Keçi Varlığı Oranları (1991).....	13
Grafik 7. Türkiye Koyun ve Keçi Varlığı Oranları (2021).....	13
Grafik 8. TİGEM Sığır Varlığının Irklarına Göre Oranları (2020).....	18
Grafik 9. TİGEM Damızlık Koyun Dağıtımı (Baş).....	31

1. GİRİŞ

Gelişen ve değişen dünyada insanoğlunun önemli ve değişmez sorunlarının başında yeterli ve dengeli beslenme gelmektedir. Bu olgu söz konusu olduğunda, hayvansal ürünler taşıdıkları biyolojik özellikleri nedeniyle vazgeçilmez ve diğer besin maddeleri tarafından yeri doldurulamaz bir konumdadır.

İnsanın büyümesi, gelişmesi ve sağlıklı kalabilmesinin yanı sıra, beyin gelişimi bakımından da önemli olan sekiz adet aminoasit, sadece hayvansal kökenli proteinlerde yeterli miktarda bulunmaktadır.

“Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre sağlıklı bir insanın vücut ağırlığının her kilogramı için günde 1 gr protein tüketmesi ve bunun da %42' sinin hayvansal kökenli olması önerilmektedir.”

Hayvansal besinlerdeki protein miktarları ette %15-20, balıkta %19-24, yumurtada %12, sütte %3-4, peynirde ise %15-25'dir. Sağlıklı beslenme için kırmızı ve beyaz et, süt, yumurta gibi hayvansal ürünlerin düzenli olarak tüketilmesi gerekmektedir.

İnsanların yeterli ve dengeli beslenmesinde önemli rolü bulunan hayvancılık sektörü; ulusal geliri ve istihdamı artırmak, et, süt, tekstil, deri, kozmetik ve ilaç sanayi dallarına hammadde sağlamak, kalkınmaya katkıda bulunmak ve ihracat yoluyla döviz gelirlerini artırmak

gibi önemli ekonomik ve sosyal fonksiyonlara sahiptir.

Günümüzde Hayvancılık sektörü; yem sanayi, et ve mamulleri sanayi, süt ve mamulleri sanayi, dericilik ve tekstil sanayileri, veteriner ilaçları ve hayvancılık ekipman sanayileri vb. bileşenleri yeni istihdam alanları oluşturmakta ve hayvansal ürünlerin işlenmesiyle katma değer yaratmaktadır.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde kullanılan önemli kriterlerden birisi de kişi başına tüketilen hayvansal besin miktarıdır. Bu bağlamda hayvansal protein tüketimi ile kalkınmışlık arasında sebep sonuç ilişkisinin var olduğu görülmektedir.

Beslenme ihtiyacını kendi kaynakları ile karşılama hedefi ülkeleri hayvancılık sektörüne yönelik destekleme ve korumayı da içeren tarım politikaları oluşturmaya yöneltmiştir. Gelişmiş ülkeler ulusal üretimde istikrarı sağlamak amacıyla, bitkisel ve hayvansal üretimi daha rasyonel politikalarla desteklemektedir. Söz konusu ülkeler elde edilen üretim artışı ile aynı zamanda önemli bir dış satımcı ülke konumuna gelmişlerdir.

2. DÜNYADA HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN GÖRÜNÜMÜ

Başta et, süt ve yumurta gibi gıda maddeleri olmak üzere insanların önemli ihtiyaçlarını karşılayan hayvancılık, tarımın önemli alt sektörlerinden biridir.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre 2021 yılında tarım sektörü dünya gayri safi hâsılasının %4,6'sını oluşturmakta, hayvancılık sektörü ise tarımsal gayri safi hâsılanın

%31' ini oluşturmaktadır. Bu oran AB ülkelerinde %40, ABD'de %31 iken gelişmekte olan ülkelerde %30'lar civarında gerçekleşmiştir.

İçerdiği proteinler ve doyuruculuğu açısından insanların dengeli beslenmesinde et, ön sırada yer alan bir besin maddesidir. 2021 yılında dünyada her yıl kişi başına 45 kg et tedarikinin olduğu görülmektedir. (FAO 2021) Bu et tedarikinin 14,7 kilogramını domuz, 17,5 kilogramını kanatlı, 9,7 kilogramını sığır ve manda, 2,1 kilogramını koyun ve keçi, 1

kilogramını ise diğerleri oluşturmaktadır. 2021 yılında dünyada 1,5 milyar baş sığır, 2,4 milyar baş koyun ve keçi, 204 milyon baş manda, 39 milyon baş deve, 975 milyon baş domuz ve 28 milyar adet kanatlı hayvan varlığı bulunmaktadır. Geçmiş yıllara bakılarak bir değerlendirme yapıldığında dünyada 1970 yılına göre 2021 yılında hayvan varlıklarında sığır-mandada %46, koyun ve keçide %66 ve domuzda %78'lik artış sağlanmıştır. Kanatlılarda ise bu artış %384 olmuştur. (FAO)

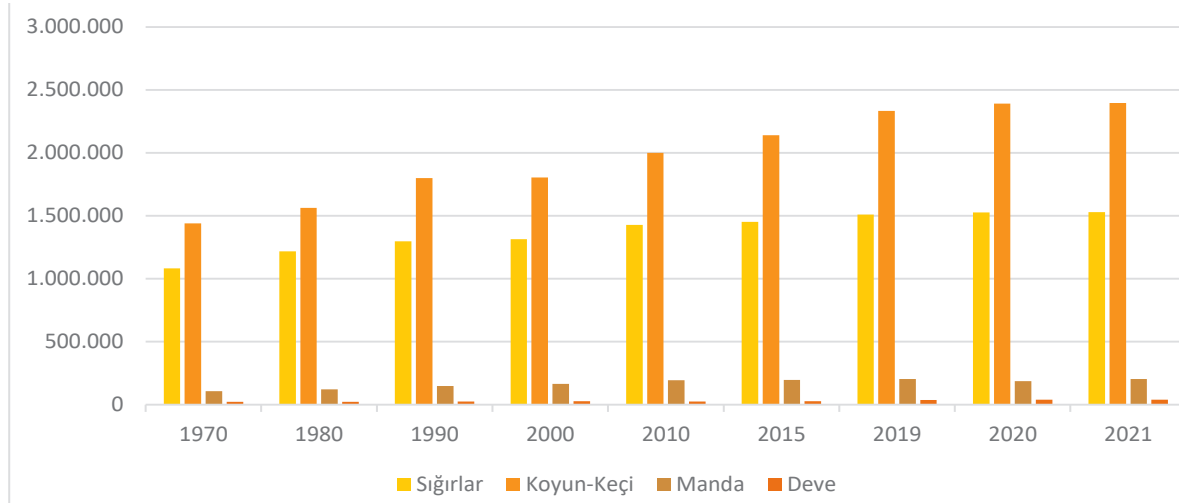

Tablo 1. Dünya Hayvan Varlığı (1.000 baş)

Hayvan Türü	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2019	2020	2021
Sığırlar	1.081.641	1.217.018	1.298.403	1.314.761	1.428.636	1.452.464	1.511.021	1.525.939	1.529.295
Koyun-Keçi	1.440.966	1.562.997	1.799.114	1.805.676	2.000.380	2.139.562	2.332.787	2.391.243	2.396.135
Domuz	547.231	797.778	855.963	899.105	965.855	990.507	850.320	952.632	975.410
Manda	107.263	121.494	148.184	164.114	194.169	196.142	204.342	187.623	203.939
Deve	23.479	23.832	25.321	28.117	24.086	28.305	37.509	38.654	39.296
Kanatlı	5.699.092	7.953.134	11.752.063	16.021.384	28.929.130	30.451.890	35.239.145	35.066.346	27.611.738

Kaynak: FAO

Grafik 1. Dünya Büyükbaş Hayvan Varlığı

İnsanlığın ilk çağlarından itibaren ve özellikle göçebelik dönemlerinde, ya-

pılan en önemli ekonomik faaliyet hayvancılık olmuştur. Açlık-tokluk, iyi-kötü beslenme gibi insan odaklı konular, günümüz dünya siyasetini de etkilemektedir. Nitekim gelişmiş ülkeler, geri kalmış ülkelere teknolojik ürünlerin yanı sıra damızlık materyal, canlı hayvan, tohumluk ve işlenmiş ürünler gibi tarımsal üretim maddelerini de pazarlayarak büyük bir gelir sağlamakta ve bu şekilde, özellikle tarımsal ürün ticareti yaptıkları ülkeler üzerindeki etkinliklerini artırmaktadırlar.

Dünya süt üretimi 1970 yılında 392 milyon ton iken 2021 yılında yaklaşık %134 artarak 918 milyon tona ulaşmış, et üretimi ise %253 artarak 101 milyon tondan 357 milyon tona ulaşmıştır.

Hayvancılık bugün, gelişmiş ülkelerde bir endüstri haline gelmiş, ekonominin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bu durum, ta-

rımın ve dolayısıyla hayvancılığın ulusal düzeyde geliştirilmesi gereken stratejik bir sektör olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Ülkelerin Süt Üretimleri (1.000 ton)

Ülkeler	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2018	2019	2020	2021
AB	132.090	158.069	155.547	156.155	153.367	166.673	168.381	173.755	160.160	159.872
ABD	53.073	58.244	67.005	76.023	87.474	94.644	98.716	99.082	101.277	102.655
Afrika	13.844	17.085	21.510	27.986	44.329	48.771	46.654	48.073	51.083	53.722
Dünya	391.946	465.819	544.196	582.091	724.802	806.700	843.035	883.283	886.862	918.163
Türkiye	7.343	9.615	9.617	9.794	13.544	18.655	22.121	22.960	21.839	23.200

Kaynak: FAO

Dünya süt üretimi 1970 yılında 392,1 milyon ton iken 2021 yılında %134 artarak 918,2 milyon tona ulaşmıştır. Türkiye süt üretimi ise 1970 yılında 7,4 milyon ton iken 2021 yılında %216 artarak 23,2 milyon tona ulaşmıştır. Dünyada kişi başına ortalama yıllık süt üretim miktarı 116 kg iken Türkiye’de bu miktar 274 kg’a ulaşmıştır.

Dünyada et üretimi (su ürünleri hariç) 1970 yılında 100,7 milyon ton iken 2021 yılında 3,5 kat artarak 357,4 mil-

yon tona ulaşmış, kişi başına ortalama yıllık et üretimi ise 27 kg iken 2020 yılında 45,2 kg’a ulaşmıştır. Türkiye de ise de bu miktar 1970 yılında kişi başına et üretimi 16 kg iken 2021 yılında 50,2 kg’a ulaşmıştır. Dünya ve Türkiye’de et üretiminin türlere göre dağılımı değerlendirildiğinde, Dünya et üretiminde %34 payı olan domuzun Türkiye’de üretiminin yok denecek kadar az miktarda olduğu görülmektedir. Buna karşın Türkiye’de son yıllardaki et üretimindeki artışta kanatlı hayvan üretiminin payı büyüktür.

Tablo 3. Ülkelerin Et Üretimleri (1.000 ton)

Ülkeler	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2018	2019	2020	2021
Dünya	100.668	136.736	179.423	229.938	293.485	324.355	342.396	336.639	337.180	357.392
AB	26.107	35.898	40.040	43.107	44.927	46.583	47.985	48.102	44.324	44.249
ABD	34.410	42.847	51.612	74.177	92.755	43.264	46.832	48.113	48.711	48.877
Afrika	5.070	6.690	8.739	11.549	16.408	18.705	20.171	20.713	19.875	22.083
Türkiye	572	688	1.161	1.397	2.356	3.404	3.668	3.741	3.275	4.256

Kaynak: FAO

3. TÜRKİYE'DE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN GÖRÜNÜMÜ

Türkiye hayvan varlığı, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze önemli değişim göstermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından İkinci Dünya Savaşına kadar önemli bir sayısal artış yaşanmış, savaş yıllarında artış hızı düşmüş, hatta bazı türlerde azalma meydana gelmiştir. Savaşın bitmesini takip eden dönemde sayısal artış tekrar hızlanmış, türlere bağlı olarak en yüksek sayısal değerlere 1960-1980 yılları arasında ulaşılmıştır. 1980'li yıllarda ise bütün türlerde hayvan sayısı hızla azalmaya başlamıştır.

Ülkemiz coğrafi özellikleri bakımından her türlü hayvan yetiştiriciliği için uygun ortam ve potansiyele sahiptir.

“Hayvancılık, ülkemizin artan nüfusunun yeterli ve dengeli beslenmesini sağlamanın yanında, hayvancılığa dayalı sanayiye hammadde temini açısından da önem arz etmektedir.”

Ülkemizde, 1970'li yıllara kadar hem büyükbaş ve hem de küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin tamamına yakını, yerli ırk hayvan varlıkları ile mera hayvancılığı şeklinde sürdürülmüştür. Hayvanlar, kış aylarında kuru ot, saman ve kısıtlı kesif yem ile yaşam payı oranında beslenmiş, diğer zamanlarda ise doğal meralarda otlatılmıştır. 1980'li yıllara kadar Türkiye bu potansiyeli çok iyi değerlendirmiş ve hayvan varlığı sürekli artış göstermiştir. 2000 yılından itibaren ise yapılan devlet desteklemeleri ve teşvikler sayesinde büyük ölçekli hayvancılık tesis sayılarında önemli ölçüde artış olmuştur.

3.1. Büyükbaş Hayvancılık Faaliyetleri

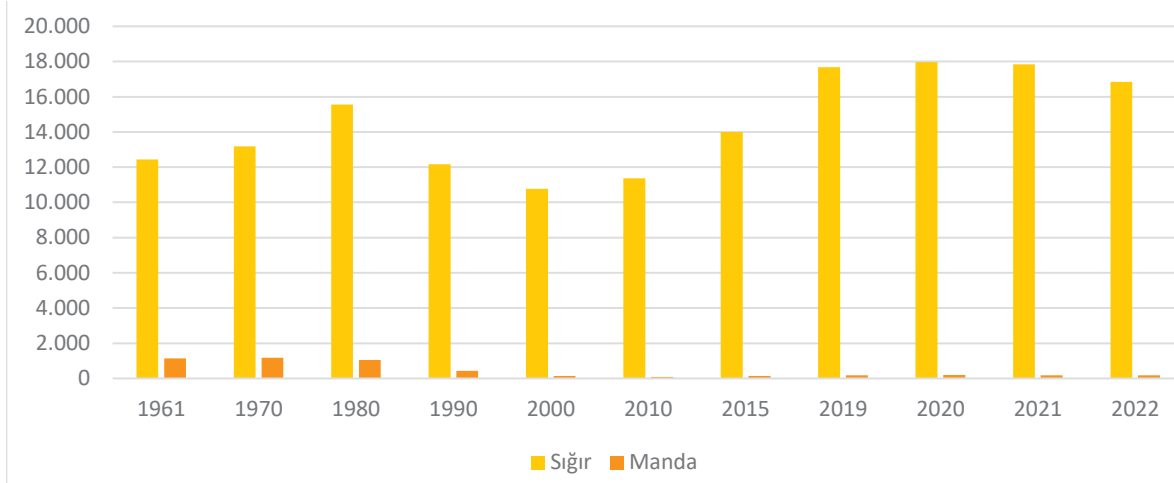
Ülkemizde büyükbaş hayvan yetiştiriciliği denildiğinde sığır ve manda yetiştiriciliği anlaşılır. Gerek Türkiye gerekse Dünya için üretim değeri bakımından sığırın önemi daha farklı bir yerde bulunmaktadır. Ülkemizde sayısı oldukça azalan manda yetiştiriciliğine son dönemde önem verilmeye başlanmıştır.

Tablo 4. Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı (1.000 baş)

	1961	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2019	2020	2021	2022
Sığır	12.435	13.189	15.567	12.173	10.761	11.370	13.994	17.688	17.963	17.851	16.852
Manda	1.140	1.178	1.040	429	146	85	134	184	192	186	172
Toplam	13.577	14.369	16.609	12.604	10.907	11.455	14.128	17.872	18.155	18.037	17.024

Kaynak: FAO ve TÜİK

Grafik 2. Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı (1.000 Baş)

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sığircılık önemli bir üretim kolu olarak algılanmış ve hemen hemen her zaman diğer hayvansal üretim kollarına göre daha fazla ilgi görmüştür. Öyle ki, özellikle son yıllarda, hayvancılık denildiğinde sığır yetiştiriciliği anlaşılır hale gelmiştir. Bunda sığircılığın sağladığı avantajlar kadar sığır ticaretinin gelişmiş ülkeler için de daha önemli olmasının büyük payı olmuştur.

FAO verilerine göre 2021 yılında dünya süt üretiminin % 81’ini ve et üretiminin %20’sini tek başına sağlayan sığircılık, hayvansal besin maddesi üretiminde büyük paya sahiptir. Bu durum sığircılığın biyolojik avantajlarından kaynaklanmaktadır.

Sığircılığı önemli kılan avantajlar, sığırın;

- Kaba ve kesif yemleri et ve süte dönüştürme yeteneklerinin yüksek olması,
- Süt veriminin yüksek olması,
- Sağılma süresinin uzun olması ile yılın her ayında süt üretimi imkânı sağlama-sı,

- Çok farklı iklim kuşaklarında yetiştirilme imkânının bulunması,
- Genetik ıslah ve üremenin denetimine yönelik uygulamalara yüksek düzeyde reaksiyon göstermesi ve farklı koşullara uyum sağlayabilecek çok sayıda sığır ırkının bulunmasıdır.

Türkiye’de yetiştirilen kültür ırkı sığırın önemli bir bölümünü sütçü özelliği ile ön plana çıkan Siyah Alaca ırkı oluşturmaktadır.

Ülkemiz sığır yetiştiriciliği 1980’li yıllara kadar ağırlıklı olarak aile işletmeciliği şeklinde yürütülmüş, 1980 yılından itibaren ekonomik büyüklüğe sahip sığircılık işletmeleri kurulmaya başlamıştır. Son yıllarda da sağlanan devlet desteklerinin artması sonucu büyük kapasiteli modern sığircılık işletmelerinin sayısı hızla artmıştır.

Ülkemiz sığır yetiştiriciliğinde sütçü özelliği ile tercih edilen Siyah-Alaca ırkını

Simmental, Esmer ve Jersey ırkları takip etmekte olup son yıllarda etçi özelliği ile ön plana çıkan Hereford ve Angus ırklarında da önemli artış olduğu görülmektedir.

Yerli ırkların ise önemli bir kısmını Yerli Kara, Boz, Doğu Anadolu Kırmızısı ve Güneydoğu Sarı-Kırmızısı ırkları oluşturmaktadır. Melez genotipler ise genel itibariyle, kültür ırklarının yerli ırklar ile melezlenmesi sonucu elde edilmektedir. Bu melezlemeler çoğunlukla kasaplık hayvan (dana) elde edilmesi için yapılmaktadır.

Türkiye'nin 1991 yılında toplam 11 milyon 973 bin baş olan sığır varlığının %10'u kültür ırkı, %34'ü Melez ırkı, %56'sını da yerli ırklar oluşturur iken 2022 yılında toplam 16 milyon 852 bin

baş sığır varlığının %49'unu kültür ırkı, %43'ünü melez ırkı ve %8'ini yerli ırk oluşturmaktadır.

Ülkemizde, TÜİK verilerine göre 1991 yılında toplam 8,6 milyon ton olan sığır süt üretimi 2021 yılında ise 21,4 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemiz sığırlarının ıslahı konusunda yapılan çalışmaların yanında, hayvan besleme ve işletmecilik alanında sağlanan gelişmeler 1991 yılında ortalama 143 kg/baş olan karkas ağırlığını 2021 yılında 285 kg/baş'a ulaştırmıştır. (TÜİK)

Ülkemizde yaklaşık olarak kırmızı et üretiminin %75'i, süt üretiminin ise %92'si sığırlardan karşılanmaktadır.

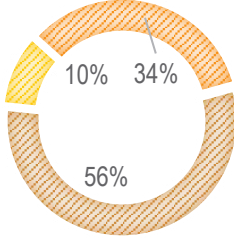
Tablo 5. Türkiye Sığır Varlığı (Baş)

Yıllar	Sığır-Kültür	Sığır-Kültür Melezi	Sığır-Yerli	Toplam
1991	1.253.865	4.033.375	6.685.683	11.972.923
1995	1.702.000	4.776.000	5.311.000	11.789.000
2000	1.806.000	4.738.000	4.217.000	10.761.000
2005	2.354.957	4.537.998	3.633.485	10.526.440
2010	4.197.890	4.707.188	2.464.722	11.369.800
2015	6.385.343	5.733.803	1.874.925	13.994.071
2018	8.419.204	7.030.297	1.593.005	17.042.506
2019	8.559.855	7.554.625	1.573.659	17.688.139
2020	8.838.498	7.594.127	1.530.274	17.962.899
2021	8.824.784	7.641.100	1.384.659	17.850.543
2022	8.295.825	7.324.866	1.231.265	16.851.956

Tablo 6. Türkiye Kültür, Melez ve Yerli Sığır Varlığı (%)

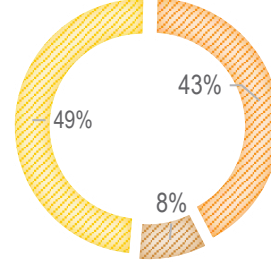
	Sığır-Kültür	Sığır-Melez	Sığır-Yerli
1991	10	34	56
2020	49	42	9
2021	49	43	8
2022	49	43	8

Grafik 3. Türkiye Sığır Varlığı (1991)

■ Sığır-Kültür ■ Sığır-Kültür Melezi
■ Sığır-Yerli

Grafik 4. Türkiye Sığır Varlığı (2022)

■ Sığır-Kültür ■ Sığır-Kültür Melezi ■ Sığır-Yerli

Tablo 7. Türkiye'nin Damızlık Sığır İthalat ve İhracatı

Yıl	İhracat Miktar(Baş)	İthalat Miktar (Baş)	İhracat (USD)	İthalat (USD)	İthalat (USD/Baş)
2000	0	2.695	0	3.238.192	1.202
2005	0	1.579	0	3.135.607	1.986
2010	0	19.928	0	65.544.857	3.289
2015	9	48.595	51.320	133.329.302	2.744
2018	0	116.081	0	225.923.956	1.946
2019	325	17.594	4.446.641	30.384.934	1.727
2020	1.481	16.775	4.521.603	34.676.620	2.067
2021	4.037	23.863	3.069.973	53.781.553	2.254
2022	4.434	22.868	12.301.608	45.975.312	2.010

Kaynak: TÜİK

Tablo 8. Türkiye Kasaplık Sığır İthalat ve İhracat Verileri

Yıllar	İhracat			İthalat		
	Miktar (Ton)	Miktar (Baş)	Tutar (USD)	Miktar (Ton)	Miktar (Baş)	Tutar (USD)
2000	0,6	3	3.911	0	0	0
2005	0	0	0	0	0	0
2010	0	0	0	53.414	117.032	204.152.310
2015	0	0	0	39.904	154.178	164.433.862
2017	0	0	0	57.110	115.316	181.549.632
2018	165	350	477.804	70.610	132.904	231.460.978
2019	828	1.616	3.008.448	3.043	6.863	12.719.999
2020*	-	-	-	-	-	-
2021	1.969	5.386	5.126.865	0	0	0
2022*	-	-	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK

(*) 2020 ve 2022 yılı verileri TÜİK'de yayınlanmamıştır.

Tablo 9. Türkiye Sığır Eti İthalat ve İhracatı

Yıl	İhracat (Ton)	İthalat (Ton)	İhracat (USD)	İthalat (USD)
2000	59	5	294.949	13.629
2005	33	0	303.890	0
2010	66	50.658	840.847	249.256.831
2015	40	17.574	457.913	104.916.095
2018	109	55.752	1.060.843	260.107.686
2019	169	5.046	1.545.308	26.633.875
2020	501	4.580	2.421.660	26.716.942
2021	386	1.205	1.491.468	7.210.171
2022	377	406	3.616.359	3.053.332

Kaynak: TÜİK

3.2. Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleri

Koyunculuk ülkemiz çiftçisinin tarih boyunca uğraştığı en önemli hayvan yetiştiriciliği dallarından biridir. Koyun yetiştiriciliği et, süt, yün ve deri üretimi açısından ülkemiz ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. Koyunculuk özellikle Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde yaşayan halkımızın önemli bir geçim kaynağını oluşturmuştur. Ancak, 1980 yılından sonra koyun sayısında önemli bir azalma görülmüştür. 2010 yılından itibaren ise koyunculuğa sağlanan devlet destekleri sayesinde koyun yetiştiriciliği tekrar önem kazanmış ve koyun sayısı yaklaşık %52 civarında artış göstermiştir.

Ülkemizde Akkaraman, Morkaraman, Dağlıç, Kıvırcık, Sakız, Merinos, Karayaka, Karagül, İvesi, Hemşin, Tuj, Malya, Türktahirova, Herik, Acıpayam, Bafra,

Sönmez ve Polatlı koyun ırkları bulunmaktadır. Bu ırkların pek çoğu yapılan ıslah ve seleksiyon çalışmaları neticesinde elde edilen önemli gen kaynaklarımızı oluşturmaktadır.

Toplum olarak koyun eti tüketim alışkanlığımız ve kuzu eti talebindeki sürekli artış koyunculunun önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca Kurban Bayramlarında her yıl yaklaşık 2 milyon baş kurbanlık koyun kesimi de koyunculunun önemini daha da arttırmaktadır.

“ Ülkemizin 2021 yılı kırmızı et üretiminin %24’ü, sütün ise %8’i koyun ve keçiden karşılanmıştır.(TÜİK)

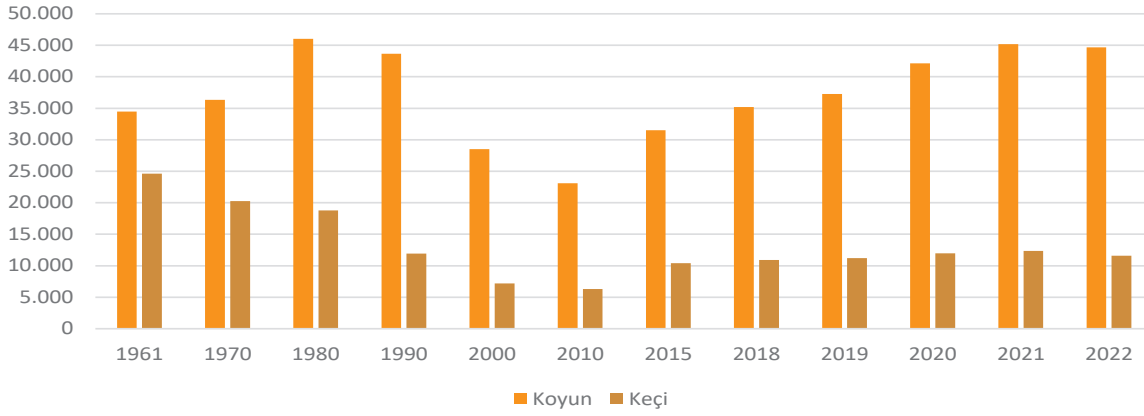

Tablo 10. Türkiye Koyun ve Keçi Varlığı (Baş)

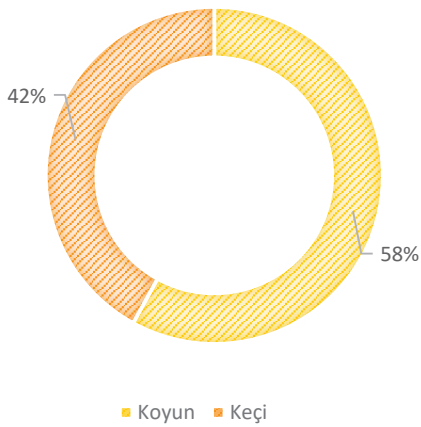
Yıllar	Koyun	Keçi	Toplam
1961	34.463	24.632	59.095
1970	36.351	20.267	56.618
1980	46.026	18.775	64.801
1990	43.647	11.942	55.589
1995	33.791	9.111	42.902
2000	28.492	7.201	35.693
2005	25.304	6.520	44.450
2010	23.090	6.293	29.383
2015	31.508	10.416	41.924
2018	35.195	10.922	46.117
2019	37.276	11.205	48.481
2020	42.127	11.986	54.113
2021	45.178	12.342	57.520
2022	44.688	11.578	56.266

Kaynak: TÜİK

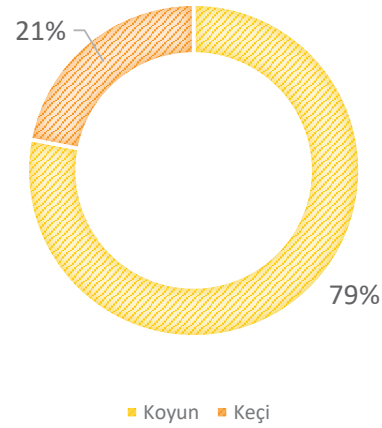
Grafik 5. Türkiye Koyun-Keçi Varlığı (1.000 Baş)

Grafik 6. Türkiye Koyun ve Keçi Varlığı Oranları (1991)

Grafik 7. Türkiye Koyun ve Keçi Varlığı Oranları (2022)

Gelişmiş ülkeler başta olmak üzere tüm dünya ülkelerindeki koyun ve keçi yetiştiriciliğinde önemli gelişmeler gözlenmektedir. FAO verilerine göre Dünyada 1961 yılında 994 milyon baş koyun, 349 milyon baş keçi varken, 2021 yılında ortalama %29 'luk bir artışla 1,28 milyar baş koyun ve %218 'lik bir artışla 1,11 milyar baş keçi varlığına ulaşılmıştır.

Ülkemizde geçmiş yıllarda pek çok kesimin geçimini sağlayan keçicilik faaliyeti 1991-2010 yılları arasında önemini kaybetmiş, keçi sayısı 1991 yılında 10,7 milyon baş iken 2010 yılında 6,3 milyon başa düşmüş, 2010 yılından itibaren ise son yıllarda keçi sütü ve ürünlerine olan talebin artması sonucu kademeli olarak 2022 yılında keçi varlığı tekrar 1991 yılı rakamlarına ulaşmış hatta geçmiştir.

3.3. Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği Faaliyetleri

Kanatlı hayvan yetiştiriciliği, küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinden sonra, hayvancılığımızın en önemli uğraş alanlarından biridir. Özellikle son

Ülkemizde özel sektör eliyle yürütülen yumurta ve et tavukçuluğu iktisadi büyüklüğünün yanında kullanılan teknik ve teknoloji yönüyle pek çok gelişmiş ülkenin önünde bulunmaktadır.

yıllarda, kent nüfusunun artması, birim fiyatının görece düşük olması ve beyaz etin sağlıklı olmasından dolayı tüketimi artmıştır. Talebin artması sektörde çok büyük gelişmelere yol açmıştır. Kanatlı hayvan yetiştiriciliği en çok Marmara

Bölgesi'nde yapılmakta olup, bunu Ege ve İç Anadolu bölgeleri izlemektedir.

Ülkemizde 2022 yılında toplam 1.347.726.670 adet tavuk kesilmiş olup toplam 2.417.995 ton tavuk eti ve 5.593.282 adet hindi kesilmiş olup toplam 53.646 ton hindi eti üretimi gerçekleştirilmiştir.

4. TİGEM DAMIZLIK FAALİYETLERİ

4.1. TİGEM'in Kuruluşu

TİGEM, kuruluşu Osmanlı İmparatorluğunun ilk yıllarına dayanan Çiftlikatı Hümayunlar ile Devlet Üretme Çiftliklerinin 1984 yılında tek çatı altında toplanmasıyla kurulmuştur.

Çiftlikat-ı Hümayun'lar Atatürk'ün direktifleri ile 1926 yılında 867 sayılı Kanunla hara ve inekhanelere dönüştürülmüş, ilave işletmelerin açılması ile birlikte bu işletmelerde at yetiştiriciliği ile sığır ve koyun ıslahı ana ekseninde faaliyetlerini 1984 yılına kadar sürdürmüşler,

Devlet Üretme Çiftlikleri ise Zirai Kombinalar ile Devlet Ziraat İşletmelerinin 01/03/1950 tarihli ve 5433 sayılı Kanunla tek çatı altında birleştirilmesi ile kurulmuş, sertifikalı tohum ile damızlık üretimi ve dağıtımını ana ekseninde 1984 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.

Devlet Üretme Çiftliklerinin bir kolunu oluşturan Zirai Kombinalar İdaresi, ziraat alet, makine vasıtaları ile zirai mücadele ilaçları satın alarak, üreticinin tarım faaliyetlerine yardım etmek amacıyla 12/12/1937 tarihli ve 3130 sayılı Kanunla kurulmuş ve faaliyetlerini 1950 yılına kadar sürdürmüş,

Devlet Üretme Çiftliklerinin diğer kolunu oluşturan Devlet Ziraat İşletmeleri ülkemiz tarım sektörüne önderlik ve öğreticilik yapması amacıyla 01/01/1938 tarihli ve 3308 sayılı Kanunla kurulmuş ve faa-

liyetlerini 1950 yılına kadar sürdürmüş, İmkânların, bilgi ve tecrübenin birleştirilerek, hizmetin geliştirilmesi ve genişletilmesi amacıyla kurulmuş olan TİGEM, kamuda tohumculuk ve damızlık konularında çalışan işletmeleri bir çatı altında toplamış bulunmaktadır.

TİGEM kurulduğu ilk yıllarda Türkiye'nin tüm coğrafi bölgelerine dağılmış 37 işletmesinde, başta hububat tohumluğu olmak üzere, endüstri bitkileri, çayır mera ve yem bitkileri, sebze tohumluğu, fidan-fide üretiminde büyük hizmetler görmüştür. Damızlık üretiminde ise sığırcılık, koyunculuk, civciv ve sperma üretiminde elde edilen gelişmeler Türkiye hayvancılığının gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.

TİGEM, 1984 yılında Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) olarak faaliyetine başlamış, 1994 yılında ise Teşebbüsün kurumsal yapısı İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) statüsüne dönüştürülmüştür.

4.2. TİGEM'in Kuruluş Amacı ve Faaliyet Konuları

TİGEM, tarım ve tarıma dayalı sanayinin ihtiyacı olan her türlü mal ve hizmetleri üretmek amacıyla kurulmuştur.

TİGEM'in faaliyet konuları ana hatlarıyla aşağıda belirtilmiştir.

- Ülkenin bitkisel ve hayvansal üretimini artırmak, çeşitlendirmek ve ürün kalitesini iyileştirmek amacıyla yetiştirdiği tohumluk, fidan, fide ve benzeri mallar ile ürettiği damızlık hayvan ve spermaları yetiştiricilere intikal ettirmek,
- İşletmelerde elde edilecek hayvansal ve bitkisel ürünlerle birlikte çiftçilerden alacağı ürünleri kıymetlendirmek için tesisler kurmak, kurdurmak, kurulanlara iştirak etmek,

c) Bitkisel ve hayvansal üretim, yetiştirme, ıslah konularında araştırmalar yapmak, yaptırmak ve gerektiğinde diğer ıslah ve araştırma kuruluşları ile işbirliği yapmak,

ç) Ürettiği her türlü ürün ve hizmet konuları ile ilgili olarak çevre çiftçisi ve çiftçi örgütleri ile üretim ve tanıtım amaçlı işbirliğine girmek,

“Ülkenin bitkisel ve hayvansal üretimini artırmak amacıyla yetiştirdiği tohumluk, fidan, fide ve benzeri mallar ile ürettiği damızlık hayvan ve spermaları yetiştiricilere intikal ettirmek, TİGEM'in ana görevlerindedir.”

d) Amaç ve faaliyetlerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu her türlü mal ve hizmeti yurt içi ve yurt dışından temin etmek,

e) Yurt içi ve yurt dışındaki kişi ve kuruluşlarla işbirliği yaparak her türlü mal ve hizmeti temin etmek, bunları pazara hazırlayarak iç ve dış pazarlarda değerlendirmek,

f) Üretim ve işletme faaliyetlerinde bulunmak ve tesislerini kurmak üzere özel ve tüzel kişilerden yer kiralamak, kiraya vermek,

g) İşletme ünitelerinde zaman içinde fonksiyonunu yitirmiş kümes, ahır, depo, sundurma ve benzeri binaların yıpranmaya terk edilmemesi ve ekonomiye kazandırılması için, işletme bütünlüğüne zarar vermemek kaydıyla özel veya tüzel kişilere kiraya vermek,

ğ) Faaliyet konuları ile ilgili üretim ve işletme tesisleri kurmak üzere yurt içi ve

yurt dışı özel ve tüzel kişi ve firmalarla işbirliği yapmak, ortaklık kurmak ve faaliyete geçmesini sağlamak,

h) Yurt içi ve yurt dışı firmalarla patent, lisans, teknik beceri ve benzeri anlaşmalar yapmak, bilgi ve teknolojiyi mer'î mevzuata göre satmak ve satın almak,

ı) İşletme yönetimi, proje araştırma, fizibilite ve benzeri mühendislik hizmetlerini yapmak ve yaptırmak,

i) Çalışma konuları ile ilgili beceri kazandırma seminerleri ve kursları düzenlemek veya düzenletmek.

4.3. TİGEM'de Hayvancılık Faaliyetlerinin Gelişimi

TİGEM'in bir kolunu oluşturan Haralardan Bursa İl sınırları içerisinde yer alan Karacabey Harası, ilk hayvancılık faaliyetinin başladığı birim olarak bilinmektedir. Bu İşletme Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemlerinde yani 1300'lü yıllarda, Orhan Gazi tarafından askerin at ve gıda ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda bunu diğer haraların açılması izlemiştir. Haralar kuruluşlarından itibaren belirli dönemlerde kesintiye uğrasa da genelde faaliyetlerini Cumhuriyet dönemine kadar etkin bir şekilde sürdürmüştür.

Balkan, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşlarının olağanüstü zor koşulları karşısında milyonlarca insanını ve hesap edilemeyecek büyüklükteki ekonomik değerlerini kaybeden ülkemizin toplam hayvan varlığının 17 milyona gerilemiş olduğu tahmin edilmektedir.

Atatürk dönemi hükümetleri daha Milli Mücadele'nin ilk yıllarından itibaren bir yandan ülke hayvancılığında büyük telefata neden olan bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla mücadele ederken, diğer yandan hayvancılığı geliştirmek için ıslah ve

çoğaltma çalışmalarını da yürütmüştür. Ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanan bir ülkede alınması gereken önlemlerin başında, hayvancılığın geliştirilmesine yönelik teşvik uygulamaları gelmektedir. Bu nedenle, daha savaş devam ederken uygulanmaya başlanan teşvik politikaları, İzmir İktisat Kongresi'nde kabul edilen hayvancılığın korunması ve geliştirilmesine ilişkin kararların ardından hızlanarak ve kapsamı genişletilerek sürdürülmüştür.

“Ülkemizde, Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından ekonomik, sosyal, kültürel ve sınıף alanlarda başlatılan kalkınma seferberliğinde hayvancılık sektörünün de önemli bir yeri bulunmaktadır.”

Yaklaşık 15 yıllık inatçılı ve azimli bir mücadele sürecinin ardından 1938 yılına gelindiğinde Milli Mücadele'nin başlarında %40'lara ulaşan telefata neden olan bulaşıcı hayvan hastalık vakaları minimum düzeye inmiştir. 1923 yılında yaklaşık 17.210.000 baş olan toplam hayvan varlığı 1937 yılı sonu itibariyle 50.352.000 başa ulaşmıştır.

Hara ve İnekhaneler çalışmalarını TİGEM çatısı altında 1984 yılında birleşinceye kadar sürdürmüşler, ülkemiz hayvancılığının gelişmesine çok önemli katkı sağlamışlardır.

TİGEM'in diğer kolunu oluşturan ve Devlet Üretme Çiftlikleri döneminde yurt dışından ithal edilen Siyah-Alaca, Esmer, Simmental, Jersey ve Limousin ırklarında damızlık sığırlarının yetiştiricilikleri yapılmıştır. Bölge ekolojisine adaptasyonu sağlanan bu hayvanlardan elde edi-

len damızlıklar ülkemiz hayvan yetiştiricilerine dağıtılmıştır. Ülkemiz sığırlarının kültür ırklarına dönüştürülmesinde bu çiftlikler etkin bir şekilde rol oynamıştır.

Devlet Üretim Çiftlikleri, ülkemizde mevcut koyun ırklarının geliştirilmesi, melezleme çalışmaları ile yeni ırkların elde edilmesi, bu damızlık hayvanların ülkemiz hayvan yetiştiricilerine dağıtımının yapılması ve ülkemiz koyunculunun geliştirilmesinde önemli görevler yürütmüş ve başarılı olmuştur. Ülkemiz hayvancılığının 1980'li yıllara kadar önemli bir gelişme göstermesinde en etkin görevi Hara ve İnekhanelerle birlikte Devlet Üretim Çiftlikleri üstlenmiştir.

TİGEM'in en önemli görevlerinden birisi "Ülkenin hayvansal üretimini artırmak, çeşitlendirmek ve ürün kalitesini iyileştirmek amacıyla yetiştirdiği damızlık hayvan ve spermaları yetiştiricilere intikal ettirmek" olarak belirlenmiştir. Hara ve İnekhaneler ile Devlet Üretim Çiftliklerinden devralınan sığır, koyun, keçi, Safkan Arap atı, tavuk ve hindi gibi hayvanlarla yetiştiricilik faaliyetlerine devam edilmiştir. Hayvancılık faaliyetlerinin tamamı ülkemiz hayvancılık sektörünün ihtiyacı olan üstün vasıflı ve hastalıklardan ari damızlık taleplerinin karşılanmasına yönelik olarak sürdürülmüştür.

Özel sektör firmaları tarafından modern tesislerde tavukçuluk ve hindicilik faaliyetlerinin daha etkin bir şekilde yürütülmeye başlanılmasından sonra TİGEM bu alandaki faaliyetlerini bırakarak, diğer faaliyetlerine daha fazla ağırlık vermiştir.

Türkiye'de hayvancılığın gelişmesi alınacak birçok mali ve teknik tedbirin yanı sıra üstün nitelikli damızlık temini ile de yakından ilgilidir. TİGEM, hayvancılık sektörünün en önemli girdilerinden olan üstün vasıflı ve hastalıklardan ari damızlık sığır ve koyun yetiştiriciliği yapmaktadır.

2022 yılında TİGEM'e bağlı işletmelerin 14'ünde sığır, 10'unda koyun, 3'ünde atçılık, 2'sinde keçi, kangal köpeği, arı ile ceylan yetiştiriciliği yapılmıştır.

TİGEM'in hayvancılık faaliyetlerinin tamamı ülkemiz hayvancılık sektörünün ihtiyacı olan üstün vasıflı ve hastalıklardan ari damızlık taleplerinin karşılanmasına yönelik olarak sürdürülmektedir.

TİGEM'e bağlı işletmelerde genellikle hayvancılık ve bitkisel üretim faaliyetleri birlikte yapılmaktadır. Hayvancılık başlı başına bir ihtisas konusu olup, ekonomik anlamda hayvancılık yapılabilmesi için şartları uygun olan bazı işletmelerin hayvancılık ihtisas işletmeleri haline dönüştürülmesi çalışmalarına 2008 yılında başlanmış, öncelikle Ceylanpınar, Koçaş, Çukurova, Anadolu, Gözlü, Karacabey, Polatlı ve Türkgeldi İşletmelerinde gerekli alt yapı yatırımları tamamlanmıştır.

Hayvancılık işletmeciliğinde kaba ve kesif yem temini çok önemlidir. Bu itibarla, sulu ziraat yapılan işletmelerde, kaba yem üretimine daha fazla alan ayrılmasına ve buna paralel olarak hayvan sayısının artırılmasına başlanmıştır.

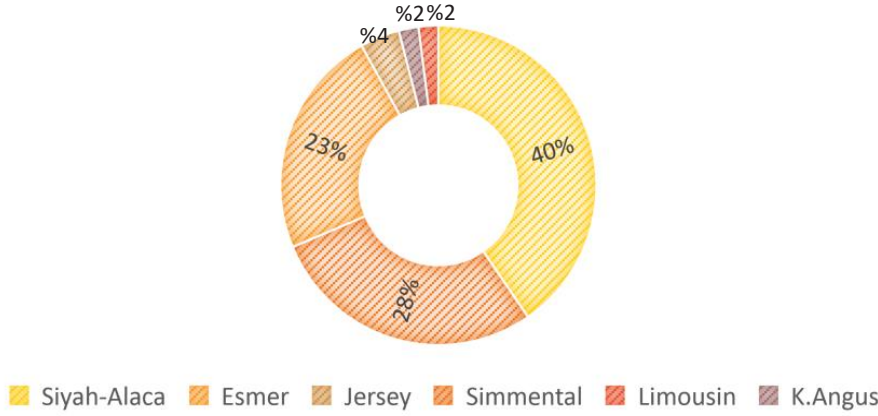
4.4. TİGEM'de Sığırcılık Faaliyetleri ve Damızlık Dağıtımı

Sığırcılık faaliyeti, işletmelerin bulunduğu bölge ekolojileri ve yetiştiricilerin istekleri de dikkate alınarak, Siyah-Alaca, Esmer, Simmental, Jersey, Limousin ve Kırmızı Angus ırkı hayvanlarla sürdürülmektedir.

Tablo 11. TİGEM Sığır Varlığı ve Damızlık Dağıtımı (baş)

Yıllar	Ana Kadro	Toplam Damızlık	Damızlık Dağıtımı		Toplam
			TİGEM Yetiştirilmesi	İthal Damızlık	
2002	6.609	16.932	2.535	-	2.535
2010	7.673	14.921	4.623	1.665	6.288
2015	13.709	29.420	2.356	140	2.496
2018	14.435	31.926	3.564	6.885	10.449
2019	13.351	31.073	1.650	7.528	9.178
2020	12.873	28.579	3.546	-	3.546
2021	13.756	28.478	5.407	-	5.407
2022	12.873	28.399	7.037	-	7.037

Grafik 8. TİGEM Sığır Varlığının Irklarına Göre Oranları (2022)

TİGEM'in yetiştiriciliğini yaptığı damızlık sığır varlığının tamamı kültür ırkı hayvanlardan oluşmaktadır. Toplam sığır varlığının; süt verimi yönüyle gelişmiş Siyah Alaca ırkı %40'ını, Jersey ırkı %4'ünü, hem süt hem et yönüyle gelişmiş kombine verimli Simmental ırkı %28'ini, Esmer ırkı %23'ünü, et yönü ile gelişmiş Limousin ırkı %2'sini, Kırmızı Angus ise %2'sini oluşturmaktadır.

TİGEM'in elinde bulundurduğu sığır varlığı; yapılan seleksiyonlarla önemli bir genetik ilerleme kaydetmiş, bölgelere adaptasyonları sağlanmış, hastalıklardan ari, üstün vasıflı, AB ülke ortalamalarının

üzerinde süt verim ortalaması olan hayvanlardan oluşmaktadır.

TİGEM'in 2022 yılında ortalama süt verimleri Siyah Alaca ırkında 9.103 kg/baş, Esmer ırkında 7.355 kg/baş, Jersey ırkında 7.792 kg/baş ve Simmental ırkında 7.233 kg/baş olarak gerçekleşmiştir.

TİGEM'in yetiştirdiği damızlıklar, bölge ekolojisine adapte olmuş ve hastalıklardan ari.

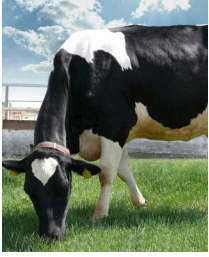
Tablo 12. İşletmeler ve Irklar Bazında Damızlık Sığır Varlığı (Baş)

İşletme Adı	Yetiştirilen Irklar	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022
Altınova-Konya	Esmer	772	978	919	1.032	943	922	1.002
Anadolu-Eskişehir	Esmer	586	690	2.073	3.238	3.369	2.779	2.983
Ceylanpınar-Şanlıurfa	Siyah Alaca	1.805	2.516	2.149	2.041	2.052	2.395	2.213
	Simental	G.S.K 54	-	-	5.489	5.659	5.507	5.950
	Esmer	Melez 88	-	-	189	-	-	-
	Limuosin	-	-	-	3	-	-	-
	Toplam	1.947	2.516	2.149	7.722	7.711	7.902	8.163
Çukurova-Adana	Siyah Alaca	307	524	1.217	845	962	1.101	984
	Esmer	-	-	-	126	-	-	-
	Toplam	-	-	-	971	-	-	984
Dalaman-Muğla	Siyah Alaca	922	1.198	588	1.107	1.206	1.234	1.243
Gökhöyük-Amasya	Jersey	-	-	-	695	1.042	1.065	1.079
Gözlü-Konya	Esmer	-	-	-	2.131	1.501	2.320	2.163
	Simental	-	-	-	1.274	2.278	1.509	1.486
	Toplam	-	-	-	3.405	3.779	3.829	3.649
Karacabey-Bursa	Esmer	844	857	1.987	-	-	-	51
	Siyah Alaca	904	930	-	1.723	271	-	-
	Simental	-	Mlz 21	-	1.221	283	-	-
	Toplam	1.748	1.808	1.987	2.944	554	-	51
Kazımkarabekir-İğdir	Esmer	231	288	-	-	-	-	-
	Simental	-	2	-	-	32	30	-
	Limousine	24	213	429	-	385	438	594
	Krmz. Angus	-	-	-	-	-	303	595
	Melez	205	669	48	-	-	-	-
	Toplam	460	1.172	477	-	417	771	1.189
Koçaş-Aksaray	Siyah Alaca	777	1.125	3.022	3.773	3.784	3.764	3.556
Konuklar-Konya	Esmer	393	532	-	525	-	171	18
	Siyah Alaca	-	-	-	-	147	148	96
	Jersey	-	-	-	-	-	-	81
	Simental	-	-	-	-	-	15	3
	Toplam	393	532	-	525	147	334	198
Malya-Kırşehir	Esmer	587	826	-	-	-	-	-
Polatlı-Ankara	Siyah Alaca	538	795	780	1.213	2.066	2.093	2.007

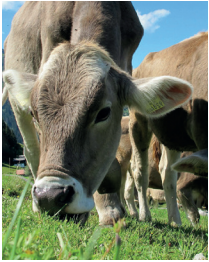
Sultansuyu- Malatya	Siyah Alaca	-	-	-	17	-	1	1
	Esmer	259	371	406	581	430	412	395
	Limousine	-	-	-	173	1	47	1
	Simental	-	-	-	2	64	32	81
	Jersey	-	-	-	2	-	-	-
	Charolais	-	-	-	-	-	-	1
	K.Angus	-	-	-	-	-	-	1
	Toplam	259	371	406	775	495	492	480
Türkgeldi- Kırklareli	Siyah Alaca	485	651	568	2.020	2.104	1.774	1.349
	Simental	-	-	-	-	-	418	466
	Toplam	485	651	568	-	-	2.192	1.815
Ulaş-Sivas	Esmer	733	-	745	-	-	-	-
	Siyah Alaca	-	768	-	-	-	-	-
	Toplam	733	768	745	-	-	-	-
Diğer İşletmeler (Kiralanan)	Esmer	985	452	242	-	-	-	-
	Siyah Alaca	3.297	1.772	1.571	-	-	-	-
	Limousine	96	-	-	-	-	-	-
	Simental	276	-	-	-	-	-	-
	Jersey	654	953	698	-	-	-	-
	Melez	60	-	-	-	-	-	-
	Toplam	4.383	2.725	2.269	-	-	-	-
Genel Toplamı	16.143	17.475	18.579	29.420	28.579	28.478	28.399	

TİGEM'in Yetiştiriciliğini Yaptığı Sığır Irkları

Siyah Alaca

Kökeni Hollanda'nın Frizya bölgesidir. Holsteinler sütçü yönlü geliştirilen kültür sığır ırklarının iri yapıları arasındadır. Renk siyah-beyazdır. Tam bir sütçü kapasiteye sahiptir. Beden önden arkaya doğru yavaş yavaş genişlik ve derinlik kazanır. Baş, asil ve zarif, deri ince ve yumuşak olup, boyunda vertikal kıvrımlar yapar. Tüyler kısa ve parlaktır. Sırt, bel ve sağrı düzgün bir hat şeklindedir. Memeler büyük, yumuşak ve iyi şekillenmiş olup, önden karın altı ve arkada yukarıya doğru düzgün bir şekilde uzanarak bağlanmıştır. Uzun ve belirgin süt damarları da sütçülük kabiliyetinin göstergesidir. Laktasyon süt verimi ortalama 8.000 Kg. civarındadır. Bakım ve beslenme şartları iyileştirilerek daha yüksek süt verim elde edilebilir. Siyah-Alaca erkeklerin ergin ağırlığı 900-1.000 Kg. arasındadır. Dolayısıyla besi kabiliyeti yönünden de tatmin edicidir.

Esmer

Anavatan İsviçredir. Renk, griden siyaha yakın koyu kahverengine kadar değişir. Sırtta ak renkte bir ester izgisi vardır. Kulak içinde tüyler çoğunlukla uzun ve beyazdır. Burun ucu, kuyruk ucu, dil ve boynuz uçları siyahtır. Vücut ağırlığı dişilerde 600 Kg. civarında olup, erkeklerde 800-900 Kg.a kadar çıkmaktadır. Meme yapısı ve memenin karın duvarına bağlantısı uygun ve kuvvetlidir. Laktasyon süt verimi 6.000-7.000 Kg. kadardır. Yerli ırk melezlerinde 1. generasyon süt verimini % 60 oranında artırır. Esmer ırk sığırlar yüksek besi kabiliyetine sahiptir. Beside 1000-1100 Gr. civarında günlük canlı ağırlık kazanabilirler. Bu yönleriyle kombine verimli ırk olarak kabul edilen esmerler, değişik iklim şartlarına kolayca uyum sağlayabilmektedir. Bilhassa Orta ve Doğu Anadolu iklimlerinde geniş bir yelpazede yetiştirilmektedir.

Jersey

Anavatan İngiltere ile Fransa arasındaki Jersey Adasıdır. Türkiye'ye ilk olarak 1958 yılında Amerika'dan Samsun-Karaköy Harasına getirilmiş, daha sonraları İngiltere ve Danimarka'dan da ithal edilmiştir. Karadeniz Bölgesi, Jersey yetiştirme alanı olarak tespit edilmiştir. Jerseyler süt sığır ırklarının en ufak yapılıdır. İnekler ortalama 400 Kg. canlı ağırlıktadır. Jerseylerde renk açık kahverenginden siyaha kadar değişir, en yaygın olan geyik rengidir, bazılarında beyaz alacalık görülebilir. Meme yapısı ve meme bağlantıları yönünden seçkin özelliklere sahip olan Jerseyler, süt ırkları içinde yemi en ekonomik şekilde süte çevirir. Jerseyler laktasyonda % 5-6 yağlı, 3.500-4.500 Kg. süt verir. Jerseylerde et verim özelliği yetersizdir.

Simmental

Anavatanı İsviçre'dir. Et ve süt verimi olarak kombine verimli bir ırktır. Hakim renk kompozisyonu sarı-beyaz alacaktır. Başta genelde beyazlık bulunur. Tırnak yapısı ve konstitüsü dayanıklı olması nedeni ile ülkemiz iklim ve arazi şartlarına çabuk adapte olmuştur. Bu özelliği ve kombine verimliliği nedeni ile son zamanlarda sığır yetiştiricileri tarafından tercih edilen bir ırk olmuştur. Canlı vücut ağırlığı ergin dişilerde 600-650 Kg., ergin erkeklerde 750-850 Kg. civarındadır. Beside günlük canlı ağırlık artışı 1100-1200 gr. civarındadır. Beside genelde hayvanların et randımanı % 55-60 arasındadır.

Limousin

Anavatanı Fransa'dır. Et yönünden geliştirilmiş bir ırktır. Tenler buğday kırmızısı renginde olup, meme ve gözler etrafında siyah halka vardır. Beden uzun, derin ve geniş, ergin dişilerde canlı ağırlık 600 kg., ergin erkeklerde ise 1.000 kg. kadardır. Buzağların doğum ağırlığı 35 kg. civarındadır. Beside genelde canlı ağırlık artışı 1.300 gr.a kadar çıkar. Entansif beside et randımanı % 65, ekstansif beside ise % 40-45 civarındadır. En kaliteli sığır eti Limousin etidir. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinde yetiştirilmektedir ve damızlık olarak satılmaktadır.

Kırmızı (Red) Angus

İskoçya'nın Aberdeenshire ve Angus bölgelerine özgü sığırların melezlenmeleriyle elde edilmiştir ve dünyanın birçok yerinde Aberdeen Angus olarak bilinir. Angus (Aberdeen Angus) et üretiminde yoğun olarak kullanılan bir sığır ırkıdır. Angus'un en önemli özelliği tamamen siyah olmasıdır. Ancak bazı soylarda bulunan kırmızı gen kullanılarak Kırmızı Angus (Red Angus) ırkı elde edilmiş ve ilk defa 1954 yılında tescil edilmiştir. "Red Angus" sıcak bölgelerde "sıcağa dayanıklı ırk" olarak değerlendirilmektedir. Dünyadaki birkaç boynuzsuz sığır ırkından biridir. Hem boğaları hem inekleri boynuzsuzdur. Üstelik boynuzsuz olanlar, boynuzlulara karşı baskın karakterdedir. Görünüşleri ise; başı ufak, alını geniştir. Beden uzun, göğüs derin ve geniş, karın altı ile sırt birbirine paraleldir. Bacak kemikleri kısa fakat et tutma kabiliyeti yüksektir. Canlı ağırlık dişilerde ortalama 500 kg, erkeklerde ise 800 kg'dır. Beside genelde canlı ağırlık artışı 1.100-1.300 gr.a arasındadır. Et lezzeti yönünden en iyilerden olduğu bilinmektedir. Ayrıca et randımanı merada % 55, enstantif beside ise % 75 olarak bilinmektedir. Kas lifleri arasında yağın dağılımı -mermerleşme- oldukça homojendir. Bu durum etinin lezzetini arttırmaktadır. Angus etinin tercih edilmesindeki en önemli özellik et yağ oranının düşük olmasıdır. Diğer ırklarda yağ oranı %35-36 lara kadar varırken angus etinde bu oran %6-7 civarındadır. Doğa koşullarına dayanıklı, kötü kaliteli mera koşullarını çok iyi değerlendirebilen, hiç yardıma ihtiyaç duymadan doğumlarını gerçekleştirebilen bir ırktır. Kazım Karabekir Tarım İşletmesinde yetiştirilmektedir.

Ülkemiz sığır verim seviyelerinin yükseltilmesi, bakım ve besleme koşullarının iyileştirilmesinin yanında genetik yapılarının iyileştirilmesi ile mümkün olabilecektir.

TİGEM, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren ülkemiz sığır verim düzeylerinin yükseltilmesi amacıyla üstün vasıflı damızlık dağıtımlarının yanında, suni tohumlama öncesinde damızlık boğa dağıtımını yapmıştır. Ayrıca TİGEM, suni tohumlama tekniğinin kullanılmasının başlangıcından itibaren ülkemizde bir ilk olarak Samsun Karaköy Tarım İşletmesinde Suni Tohumlama Laboratuvarı kurmuş, verim potansiyeli yüksek boğalar seçilerek, sperma üretimine başlamış ve ülkemiz yetiştiricilerine dağıtım yapmıştır.

Ülkemiz sığırcılık verimlerinin AB ülkelerindeki seviyelere çıkarılması, sığırlarda gerekli genetik ilerlemenin sağlanabilmesi için damızlık sığıra duyulan ihtiyaç her geçen gün hızla artmaktadır.

Hayvan ıslahının uzun, zahmetli ve çok

yatırım gerektiren bir faaliyet olması nedeniyle, kamu tarafından veya kamu desteği ile yapılması zorunluluk arz etmektedir. Bu nedenle Türkiye'de, özel sektör tarafından hayvancılığa yapılan yatırımlar arasında hayvan ıslahı ile ilgili çalışmalara yer verilememektedir.

Türkiye'de hayvancılığın tarım ekonomisi içerisindeki payı 2021 yılında %40,6 iken bu oran gelişmiş ülkelerde yaklaşık %50 seviyelerindedir. (FAO)

Ülkemiz hayvancılık sektörünün gelişimine katkıda bulunmak amacıyla TİGEM, kaliteli ve yeterli miktarda damızlık üretmek için çalışmalarına hız vermiştir

TİGEM, vizyonuna uygun olarak üstlendiği misyonu gereği kendisine damızlıkla ilgili verilmiş görevi bundan önceki dönemlerde olduğu gibi gelecekte de

daha etkin bir şekilde sürdürmesi, gelen damızlık taleplerini önemli ölçüde karşılaması, ülkemiz sığırcılığının verim ve kalitesinde artış sağlanmasına önemli katkıda bulunması amacıyla mevcut

12.873 baş ana kadrosuyla sürdürdüğü sığırcılık kapasitesini 2023 yılı sonunda 14.300 ana başa 2028 yılı sonunda 16.000 ana başa çıkarmayı hedeflemiştir.

Tablo 13. TİGEM Büyükbaş Hayvancılık Üretimleri

Yıllar	İnek Sütü (Ton)	Buzağı (Baş)
2002	35.723	6.833
2010	43.650	8.128
2011	34.454	6.044
2012	43.474	6.744
2013	54.532	7.845
2014	57.220	9.883
2015	73.410	11.279
2016	76.981	11.325
2017	80.635	11.750
2018	81.541	12.233
2019	73.790	10.736
2020	76.755	10.683
2021	78.135	11.987
2022	80.932	12.179

Türkiye'deki kültür ırkı nitelikli sığır varlığının artırılması konusunda kendisine düşen görevi kuruluşundan bu yana etkin bir şekilde sürdüren TİGEM, son 15 yılda ülkemiz yetiştiricilerine toplam 75 bin baş damızlık sığır dağıtımını gerçekleştirmiş, önümüzdeki dönemde yapmayı planladığı büyük ölçekli yatırımlarla her yıl 5.000 baş damızlık dağıtımını hedeflemiştir.

Sultansuyu İşletmesinde 2011 yılında hizmete açılan Sperma Üretim Merkezinde 2022 yılı sonuna kadar, üretim izni alınmış 90 baş boğadan 6.286.385 doz sperma üretilmiştir. 2022 yılında 916.575 doz sperma üretilmiş ve 878.090 dozu piyasaya satılmıştır. Ay-

rica ülkemiz sığırlarının genetik kapasitelerinin ilerlemesine katkıda bulunmak amacıyla 2018, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında Avusturya'dan getirilen üstün vasıflı genomik testen geçmiş 45 baş boğadan 2022 yılında 671.975 doz üretim yapılmış ve 501.200 dozu özel sektöre satılarak yetiştiricilerimizin hizmetine sunulmuştur. Bunun yanında 41.325 doz üstün vasıflı genomik boğa sperması TİGEM İşletmelerinde kullanılarak genetik ilerlemeye katkıda bulunulmuştur. 2023 yılı içinde genomik boğa sayısının artırılarak elde edilecek olan üstün vasıflı boğalara ait spermalarla, ülkemizin bu alandaki ithalatının önemli bir kısmının ortadan kaldırılması hedeflenmektedir.

4.5. TİGEM’de Koyunculuk

TİGEM 2022 yılında koyunculuk faaliyetlerini 10 işletmede 11 ırk (Anadolu Merinosu, Karacabey Merinosu, Morkaraman, Akkaraman, İvesi, Bafra, Acıpayam, Malya, Türktahirova, Kıvırcık ve Polatlı) ve 124.112 baş ana olmak üzere toplam 252.136 baş damızlıkla sürdürmüştür.

Tablo 14. Koyun Varlığı ve Ana Kadroların Karşılaştırılması

İşletme	Ana Kadro (Baş)		2022 Yılı Toplam Damızlık Varlığı (Baş)											
	2021	2022	Saf Irklar				Melez Irklar						Toplam	
			İvesi	Akkaraman	Morkaraman	Kıvırcık	Acıpayam	Bafra	Malya	Merinos (Anadolu)	Merinos (Karacabey)	Türktahirova		Polatlı
Altınova-Konya	11.931	11.903								20.295				20.295
Anadolu-Eskişehir	1.199	1.085								1.960				1.960
Ceylanpınar-Ş.Urfa	40.708	46.639	124.503											124.503
Gökhöyük-Amasya	3.087	3.807						7.414						7.414
Gözlü-Konya	18.552	18.234		27.061			2.094	1.046						30.201
Karacabey-Bursa	5.833	7.392				2.873					7.661	1.952		12.486
K.Karabekir-İğdir	6.428	7.298			10.704									10.704
Malya-Kırşehir	7.074	7.523		6.152					5.855					12.007
Polatlı-Ankara	10.137	11.003								16.277			2.758	19.035
Ulaş-Sivas	8.190	9.228		13.531										13.531
Toplam	113.139	124.112	124.503	46.744	10.704	2.873	2.094	8.460	5.855	38.532	7.661	1.952	2.758	252.136

TİGEM’in yetiştiriciliğini yaptığı İvesi, Akkaraman, Morkaraman ve Kıvırcık koyun ırklarından süt, et ve yapağı verim yönüyle öne çıkan yeni koyun ırklarının üretilmesi amacıyla TİGEM - Üniversite iş birliğine dayalı uzun yıllar sürdürülen ıslah çalışmaları sonucunda Acıpayam, Anadolu Merinosu, Karacabey Merinosu, Bafra, Malya, Polatlı ve Tahirova koyun ırkları elde edilmiştir.

TİGEM'in Yetiştiriciliğini Yaptığı Saf Koyun Irkları

Akkaraman Koyunu

Yerli ırklar içinde iri yapılı olarak tanımlanır. Vücut dar ve uzundur. Sırt hattı düzdür bazılarında hafif bir çukurluk görülebilir. Bacaklar uzun ve sağlamdır. Baş, boyun altı ve bacaklar yapağısızdır. Baş ve ayak uçları gibi bölgelerde siyah lekeler bulunmaktadır. Kangal tipi iri, Karakaş ise daha küçük yapılıdır. Vücut genellikle beyazdır. Baş ve ayaklarda siyah lekeler rastlanır.

Yetiştirildiği bölgeler	Orta Anadolu ve Orta Anadolu'nun komşu bölgeleriyle kesiştiği yerlerde yetiştirilir. Kangal tipi Sivas ve Malatya'da, Karakaş tipi Diyarbakır'da yetiştirilir.		
Yetiştirme/Verim Yönü	Kombine		
Kuyruk Yapısı	Yağlı kuyruklu, ucu ince ve 'S' şeklinde kıvrımlı.		
Meme Yapısı	Meme Genişliği 13.0 cm		
		Erkek	Dişi
	Boynuzluluk	Boynuzlu	Boynuzsuz
	Ergin Canlı ağırlık	80-90 kg	60-65 kg
	Cidago yüksekliği	70-72 cm	65-71 cm
	Vücut uzunluğu	72 cm	65-71 cm
	Karkas ağırlığı	25 kg	20 kg
	Et randımanı	% 48	% 45
	Kirli yapağı gömlek ağırlığı		1,5-2 kg
	Laktasyon süresi		120 gün
	Laktasyon süt verimi		60-100 lt
	Döl verimi		%115-135
	Satışı yapılan işletmeler	Gözlü, Malya ve Ulaş Tarım İşletmeleri	

İvesi Koyunu

Vücut orta yapılıdır. Süt tipine uygun, ince fakat sağlam kemik yapısına sahiptir. Yağlı kuyruklu. Genel olarak baş, kirli sarı ve kahverengi (sarıbaş), siyah (siyahbaş), tam beyaz olmak üzere üç ayrı tip arz etmektedir. Çoğunlukla alın kısmında beyazlık (akıtma) vardır. Kulak ve burunda kahverengi lekeler bulunur. Vücut beyaz-kremdir. Ergin koyunlarda baş rengine uygun olmak üzere ayaklarda pigmentasyon vardır.

Yetiştirildiği bölgeler	Başta Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmakla birlikte tüm bölgelerde yetiştirilebilir.		
Yetiştirme/Verim Yönü	Kombine, süt verimi önceliklidir.		
Kuyruk Yapısı	İki parçalıdır. En altta tepsi gibi yuvarlak, yağlı kısım bulunur.		
Meme Yapısı	Büyük, bezel, ve bol süt verimine elverişli olup, meme ve meme başı yapıları oldukça değişkendir.		
		Erkek	Dişi
	Boynuzluluk	Boynuzlu	Boynuzsuz
	Ergin Canlı ağırlık	70 kg	60 kg
	Cidago yüksekliği	56-78 cm	57-65 cm
	Vücut uzunluğu	54-59 cm	54-62 cm
	Karkas ağırlığı	25 kg	20 kg
	Et randımanı	% 48	% 45
	Kirli yapağı gömlek ağırlığı		2-2,5 kg
	Laktasyon süresi		184 gün
	Laktasyon süt verimi		180 lt
	Döl verimi		%125
	Satışı yapılan işletmeler	Ceylanpınar Tarım İşletmesi	

Kıvırcık Koyunu

Bu ırkta iki tip görülür; etçi tipte vücut geniş, yuvarlak göğüslü ve kaslar gelişmiş, sağrı hafif meyilli, bacaklar yüksek değildir. Sütçü tipte vücut dar, yassı göğüslü ve yüksek bacaklıdır. Sırt hattı hafif çukurdur, sağrı hafif düşük olup önden arkaya doğru daralır. Genellikle beyaz olup, siyah ve alacalara da rastlanır, baş ve ayaklarda siyah lekeler görülebilir.

Yetiştirildiği bölgeler	Trakya, Marmara ile Kuzey Ege Bölgesi'nde yetiştirilir.
Yetiştirme/Verim Yönü	Kombine, öncelik sırası et, süt, yapağı
Kuyruk Yapısı	Yağsız, uzun ince ve tarsus eklemine kadar iner.
Meme Yapısı	Bezel meme

	Erkek	Dişi
Boynuzluluk	Öne doğru spiral oynuzludur.	Boynuzsuz
Ergin Canlı ağırlık	50-60 kg	40-50 kg
Cidago yüksekliği	67-74 cm	60-70 cm
Vücut uzunluğu	77-82 cm	65-78 cm
Karkas ağırlığı	18 kg	18 kg
Et randımanı	% 48	% 48
Kirli yapağı gömlek ağırlığı		1,5-2,5 kg
Laktasyon süresi		120-150 gün
Laktasyon süt verimi		100-200 lt
Döl verimi		%130-140
Satışı yapılan işletmeler	Karacabey Tarım İşletmesi	

Morkaraman Koyunu

Vücudu kahverengi ve kaba yapağılı olan ırkın kuyruğu yassı ve yağlıdır. Dişileri ve erkekleri genellikle boynuzsuz olan Mor Karaman koyun ırkı uzun bacak yapısına sahiptir

Yetiştirildiği bölgeler	Sivas ve Malatya'nın doğusundan başlayarak Erzurum, Ağrı, Van, Kars ve Muş illeri başta olmak üzere Doğu Anadolu Bölgesi'nde yetiştirilir. Orta Anadolu'da çok nadir görülür.
Yetiştirme/Verim Yönü	Kombine, et verimi önceliklidir.
Kuyruk Yapısı	Büyük, yağlı kuyruklu olup üç parçadan ibarettir.
Meme Yapısı	Büyük ve meme başları farklı büyüklükte.

	Erkek	Dişi
Boynuzluluk	Çoğunlukla boynuzsuzdur. Boynuzlar büyük ve helezonidir.	Boynuzlu ve boynuzsuz olabilir, boynuz küçüktür
Ergin Canlı ağırlık	65-75 kg	50-60 kg
Cidago yüksekliği	71-75 cm	63-68 cm
Vücut uzunluğu	67-71 cm	60-66 cm
Karkas ağırlığı	25 kg.	20 kg
Et randımanı	% 48	% 45
Kirli yapağı gömlek ağırlığı		1.5-2.0 kg
Laktasyon süresi		120-150 gün
Laktasyon süt verimi		60-100 lt
Döl verimi		%110
Satışı yapılan işletmeler	K. Karabekir Tarım İşletmesi	

TİGEM'in Yetiştiriciliğini Yaptığı Melez Koyun Irkları

Acıpayam Koyunu

İvesi (%50) x Dağlıç (%25) x Doğu Friz(%25) koyunlarının melezlenmesiyle oluşturulmuştur. Vücut rengi beyaz, yapağılı ve lekeli olan Acıpayam koyununun, baş ve ayaklarında kahverengi lekeler vardır. İri bir vücut yapısına sahip irkin koyunları boynuzsuz, koçları ise boynuzlu olabilir. Kuyrukları orta yağlı olup bezel meme yapısına sahiptir.

Yetiştirildiği bölgeler	Denizli, Afyon, Isparta (İç Anadolu Göller Bölgesi), Antalya (Korkuteli, Elmalı)			
Yetiştirme/Verim Yönü	Süt ve et			
Kuyruk Yapısı	Tek parçalı, oval ve orta büyüklükte..			
	Bezel meme			
		Erkek	Dişi	
	Boynuzluluk	Boynuzsuz	Boynuzsuz	
	Ergin Canlı ağırlık	80-90 kg	60-70 kg	
	Cidago yüksekliği	70 cm	69 cm	
	Vücut uzunluğu	68-73 cm	68-73 cm	
	Karkas ağırlığı	25-28 kg	18-20 kg	
	Et randımanı	% 50-55	% 45-50	
	Kirli yapağı gömlek ağırlığı	2-2,5 kg		
	Laktasyon süresi	150 gün		
	Laktasyon süt verimi	180-200 kg		
	Döl verimi	%130-140		
	Satışı yapılan işletmeler	Gözlü Tarım İşletmesi		

Anadolu Merinosu Koyunu

Alman Et Merinosları (%80) ile Akkaramanların (%20) melezlenmesiyle elde edilmişlerdir. İri, derin ve geniş yapılı bir vücuda sahiptir. Vücut, baş ve bacaklar beyazdır. Yapağı uzun, sık ve bir örnektir.

Yetiştirildiği bölgeler	Orta Anadolu			
Yetiştirme/Verim Yönü	Et-yapağı kombine			
Kuyruk Yapısı	Kuyruk ince ve kısa			
Meme Yapısı	İri ve bezel meme			
		Erkek	Dişi	
	Boynuzluluk	Boynuzlu olabilir	Boynuzsuz	
	Ergin Canlı ağırlık	75-100 kg	65-75 kg	
	Cidago yüksekliği	58-75 kg	53-76 cm	
	Vücut uzunluğu	72 cm	58-84 cm	
	Karkas ağırlığı	25 kg	20 kg	
	Et randımanı	%50	%50	
	Kirli yapağı gömlek ağırlığı	3,5-4,0 kg		
	Laktasyon süresi	120 gün		
	Laktasyon süt verimi	70-100 kg		
	Döl verimi	%130-140		
	Satışı yapılan işletmeler	Polatlı, Anadolu ve Altınova Tarım İşletmeleri		

Bafra Koyunu

Sakız koyununun Karayaka koyunlarıyla melezlenmesi sonucu oluşturulmuştur. %75 Sakız ve %25 Karayaka kanı taşır. Vücut beyaz yapağı ile örtülüdür. Ağız, göz etrafı ve kulaklarda siyah lekeler rastlanır.

Yetiştirildiği bölgeler	Başta Orta Karadeniz Bölgesi olmak üzere, Türkiye'de birçok bölgede yetiştirilmektedir.
Yetiştirme/Verim Yönü	Döl ve süt öncelikli, kombine.
Kuyruk Yapısı	Dip kısmında az yağlı, ince ve uzun.
Meme Yapısı	Bezel meme yapısında ve hafif sarkıktır. 4 Farklı meme tipi görülür.

	Erkek	Dişi
Boynuzluluk	Boynuzlu	Boynuzsuz
Ergin Canlı ağırlık	70-75 kg	60-70 kg
Cidago yüksekliği	68-75 cm	65-75 cm
Vücut uzunluğu	71-80 cm	70-78 cm
Karkas ağırlığı	22-25 kg	18-20 kg
Et randımanı	% 48-50	% 45-48
Kirli yapağı gömlek ağırlığı		2,0-2,2 kg
Laktasyon süresi		120 gün
Laktasyon süt verimi		150-180 kg
Döl verimi		%180-200
Satışı yapılan işletmeler	Gökhüyük ve Gözlü Tarım İşletmeleri	

Karacabey Koyunu

Alman Et Merinosu ile Kıvırcık ırkının çevirme melezlemesi ile elde edilmiş olup %90 Alman Et Merinosu, %10 Kıvırcık genotipi taşımaktadır. Vücut beyaz, geniş, derin, yuvarlak yapılı, orta uzunlukta, sırt düzgün ve geniş, sağrı geniş ve az düşük, bacaklar orta uzunlukta ve iriliktir. Butlar dolgun ve etli, yapağı bir örnek ve incedir. Başın yüz kısmı ile bacak uçları çıplaktır.

Yetiştirildiği bölgeler	Marmara Bölgesi, ağırlıklı olarak Güney Marmara.
Yetiştirme/Verim Yönü	Yapağı ırkıdır, et verimi öncelikli.
Kuyruk Yapısı	Yapağı ırkıdır, et verimi öncelikli olarak yetiştirilmektedir.
Meme Yapısı	İri ve bezel meme

	Erkek	Dişi
Boynuzluluk	%10-15	Boynuzsuz
Ergin Canlı ağırlık	90-100 kg	60-65 kg.
Cidago yüksekliği	77	73
Vücut uzunluğu	73	72
Karkas ağırlığı	35 kg	30 kg
Et randımanı	% 50	% 40
Kirli yapağı gömlek ağırlığı		2.1-3.5 kg
Laktasyon süresi		140 gün
Laktasyon süt verimi		50-55 lt
Döl verimi		% 130-410
Satışı yapılan işletmeler	Karacabey Tarım İşletmesi	

Malya Koyunu

Alman Etçi Merinoslarının Akkaraman koyunlarıyla kombinasyon melezlemesi yöntemiyle çiftleştirilmesi suretiyle oluşturulmuştur. Bu ırk % 35-40 düzeyinde Merinos genotipi taşımaktadır. Vücut beyazdır, baş ve bacaklarda siyah lekeler bulunabilir. Bacaklar uzun, cüsse Akkaramandan iri ve yapağı kalitesi Akkaramanlara göre daha iyidir.

Yetiştirildiği bölgeler	Orta Anadolu		
Yetiştirme/Verim Yönü	Kombine		
Kuyruk Yapısı	Kuyruk yarım yağlı.		
Meme Yapısı	Bezel meme		
		Erkek	Dişi
	Boynuzluluk	Boynuzsuz	:Boynuzsuz
	Ergin Canlı ağırlık	70-90 kg	55-65 kg
	Cidago yüksekliği	64-75 cm	64-75 cm
	Vücut uzunluğu	71-72 cm	63-70 cm
	Karkas ağırlığı	35-45 kg	35-45 kg
	Et randımanı	% 45-50	% 45-50
	Kirli yapağı gömlek ağırlığı	2,4-2,8 kg	
	Laktasyon süresi	90-120 gün	
	Laktasyon süt verimi	35-50 lt	
	Döl verimi	%110-120	
	Satışı yapılan işletmeler	Malya Tarım İşletmesi	

Polatlı Koyunu

İle de France ve Akkaraman koyunlarının melezlenmesiyle oluşturulmuş olup, % 75 İle de France genotipi taşımaktadır. Vücut iri ve derin, sırt geniş, kuyruk ince, uzun ve yağsızdır. Büyüme hızı yüksek, karkas kalitesi ve but gelişmesi iyidir. Yapağısı halı, battaniye ve triko yapımına uygundur. Vücut rengi beyazdır. Yüz çıplak ve hafif diş bükeydir

Yetiştirildiği bölgeler	Orta Anadolu Bölgesi ve çevresi		
Yetiştirme/Verim Yönü	Et ve yapağı, kombine		
Kuyruk Yapısı	İnce-uzun		
Meme Yapısı	Bezel-koltuk meme		
		Erkek	Dişi
	Boynuzluluk	Boynuzsuz	Boynuzsuz
	Ergin Canlı ağırlık	100-110 kg	70-75 kg
	Cidago yüksekliği	79-81 cm	69-83 cm
	Vücut uzunluğu	71-74 cm	66-73 cm
	Karkas ağırlığı	35 kg	30 kg
	Et randımanı	% 50	45 kg
	Kirli yapağı gömlek ağırlığı	2,5-3,0 kg	
	Laktasyon süresi	120 gün	
	Laktasyon süt verimi	70-100 kg	
	Döl verimi	%130-140	
	Satışı yapılan işletmeler	Polatlı Tarım İşletmesi	

Türktahirova Koyunu

Vücut, baş ve bacak rengi beyazdır. Orta uzun boynu, uzun ve sallı bir vücut yapısına sahip ırkın koyunları boynuzsuz, koçlarında da boynuzlara rastlanabilir. Memeleri bezel meme görünümünde olup kuyrukları ince ve uzundur. Marmara/Trakya/Ege bölgeleri için elde edilen Tahirova koyun ırkı, Doğu Friz Kıvırcık kombinasyon melezlemesiyle oluşturulmuş olup, %75 Doğu Friz %25 Kıvırcık genotipi içermektedir. Türktahirova ırkı koyunu ise %56,25 Doğu Friz %43,75 kıvırcık genotipi içermektedir.

Yetiştirildiği bölgeler	Güney Marmara, Trakya ve Ege Bölgesi
Yetiştirme/Verim Yönü	Kombine (süt ve et)
Kuyruk Yapısı	İnce ve yapağısız
Meme Yapısı	Bezci ve geniş meme

	Erkek	Dişi
Boynuzluluk	Koçlarda boynuzlulara rastlanır.	Boynuzsuz
Ergin Canlı ağırlık	70-80 kg	50-55 kg
Cidago yüksekliği	68 cm	68 cm
Vücut uzunluğu	68 cm	68 cm
Karkas ağırlığı	35 kg	30 kg
Et randımanı	% 50	% 45
Kirli yapağı gömlek ağırlığı		2-2,5 kg
Laktasyon süresi		200 gün
Laktasyon süt verimi		150-180 lt
Döl verimi		%130-140
Satışı yapılan işletmeler	Karacabey Tarım İşletmesi	

TİGEM, ülkemiz koyunculunun gelişmesi ve ıslahı ile koyun ırklarımıza ait gen kaynaklarının korunmasında etkin olarak rol almıştır. Kuruluşundan günümüze kadar ülke koyunculunun geliştirilmesi için yapılan bütün çalışmalarda yer almış ve kendisine verilen görevleri yerine getirmeyi başarı ile sürdürmüştür.

TİGEM’de, bazı yerli ırklarda kendi aralarında ya da yurtdışından getirtilen muhtelif ırklarla değişik melezlemeler yapılarak, elde edilen tiplerle de çalışmalar yapılmaktadır. Bunun son yıllardaki en güzel örneği; Sakız-Karayaka melezi olan Bafra koyunudur.

TİGEM’in, Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren yetiştiriciliğini yaptığı ve ülkemizin sahip olduğu önemli gen kaynaklarından olan saf koyun ırkları; Akkaraman, Morkaraman, Kıvırcık, İvesi ve.

TİGEM’in üniversiteler ile müştereken yürüttüğü özverili çalışmalar sonucunda ıslah ettiği melez ırklar ise; Anadolu Merinosu, Karacabey Merinosu, Malya, Türktahirova, Acıpayam, Bafra ve Polatlı koyunudur.

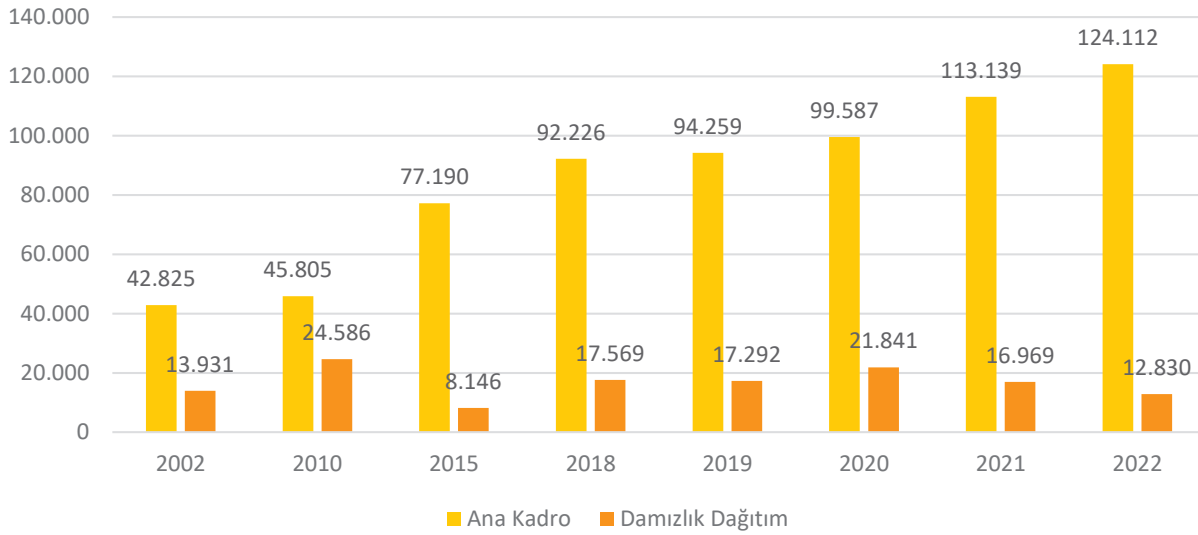
“TİGEM, koyunculukta Türkiye’nin en büyük ıslahçı kuruluşu durumundadır.”

TİGEM’e bağlı Ceylanpınar Tarım İşletmesinde Dünyanın en büyük İvesi ırkı koyun popülasyonu bulunmaktadır. İvesi ırkı elit sürülerinde ortalama süt verimi 250 kg/baş’a kadar ulaşmıştır.

Tablo 15. TİGEM Koyun Varlığı ve Damızlık Dağıtımı (Baş)

Yıllar	Ana Kadro	Toplam Damızlık	Damızlık Dağıtım
2002	42.825	70.797	13.931
2010	45.805	103.034	24.586
2015	77.190	159.811	8.146
2018	92.226	191.827	17.569
2019	94.259	192.747	17.292
2020	99.587	202.464	21.841
2021	113.139	225.604	16.969
2022	124.112	252.136	12.830

Grafik 9. TİGEM Damızlık Koyun Dağıtımı

TÜİK verilerine göre ülkemizin 2021 yılında yaklaşık 1 milyon 952 bin ton olan kırmızı et üretiminin %75'i sığır+manda (1 milyon 472 bin ton), %20'si koyun (386 bin ton) ve %5'i keçiden (95 bin ton) sağlanmıştır.

Kaba yemin pahalı ve mera veriminin düşük olduğu ülkelerde koyunculuk, kaba yemin ucuz ve mera veriminin yüksek olduğu ülkelerde sığircılık ağırlık kazanmaktadır. Ülkemizdeki mera alanlarının büyük bir kısmı sığır yetiştirmeye elverişli değildir. Ancak bu meralar koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanların beslenmesine yeterli gelebilmektedir. 1980'li yıllarda bu meralarda 65 milyon baş ile koyun ve

keçi yetiştiriciliğinin yapılmış olması günümüzde de yapılabileceğini göstermektedir. Zira koyunculuk, kırsal kesimde yaşayan halkımız için fazla yatırım gerektirmeden yapılabilecek bir uğraş alanı olacak, doğal kaynaklarımız ülke ekonomisine kazandırılacak ve önemli bir istihdam alanı oluşturulabilecektir.

Ülkemiz kırmızı et ihtiyacının sığırdan karşılanamaması ve Türk toplumunun koyun etine olan alışkanlığı koyun yetiştiriciliğinin önemini ortaya koymaktadır. TİGEM, Yeniden Yapılanma Programı çerçevesinde ülkemiz koyun yetiştiriciliğinin son dönemde artan yüksek verimli ve üstün vasıflı damızlık taleplerini kar-

şılayabilmek amacıyla ana kadro sayısını artırarak damızlık koyunculuk faaliyetlerine devam etmektedir. Ana kadro hedeflerine ulaşıldıktan sonra ülkemiz ye-

tiştiricilerine her yıl ortalama 30 bin baş damızlık koyun dağıtımını hedeflenmiştir.

Tablo 16. TİGEM Küçükbaş Hayvancılık Üretimleri

Yıllar	Koyun Sütü (kg)	Kuzu (baş)	Yapağı (kg)	Tiftik (kg)	Oğlak (baş)
2002	2.487.059	46.542	147.420	1.581	402
2010	3.426.454	60.068	208.364	2.685	530
2015	3.090.758	68.762	313.094	2.578	1.697
2018	3.560.207	99.954	404.450	2.640	2.384
2019	2.628.425	103.386	406.660	2.480	2.161
2020	3.033.606	110.046	396.376	2.200	2.693
2021	4.086.672	120.275	402.532	1.800	2.826
2022	3.842.702	139.587	488.420	2.060	2.618

4.6. Diğer Hayvancılık Faaliyetleri

4.6.1. Arıcılık Faaliyeti

Sertifikalı tohum amaçlı yonca, korunga ve fiğ gibi yem bitkileri üretiminde, yabancı dölleme özelliği nedeniyle tozlaşmayı sağlayan arı, sertifikalı tohumun verim ve kalitesinin artışında uygulanan tarım teknikleri kadar önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalarda, böceklerle tozlaşmaya ihtiyaç duyulan yem bitkilerinde yeterli sayıda arı kovani bulundurulması durumunda tohum verimlerinin beş katına kadar artırılabilceği belirtilmektedir.

TİGEM'in yem bitkileri ve baklagiller üretiminde verim ve kalitenin artırılmasına yönelik olarak, 2011 yılında 2.000 kovan ile arı yetiştiriciliğine başlanılmış olup 2022 yılında kovan sayısı 5.000'e çıkarılmıştır. Arıcılık faaliyetleri sonucunda,

2022 yılında 64.205 kg bal üretimi yapılmıştır.

4.6.2. Ceylan (Asya Ceylanı) Yetiştiriciliği

Asya Ceylanının neslini korumak, çoğaltmak ve damızlık olarak dağıtmak amacıyla Ceylanpınar ve Altınova İşletmelerinde 913 baş ile yetiştiricilik yapılmaktadır. 2022 yılında 48 baş ceylan satışı gerçekleştirilmiştir.

4.6.3. Kangal Çoban Köpeği Yetiştiriciliği

TİGEM'de Kangal (Karabaş ve Akbaş) ırkı ile Ulaş ve Karacabey İşletmelerinde köpek yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Karacabey ve Ulaş İşletmelerinde 82 ana olmak üzere toplam 206 baş damızlık köpek varlığı ile yetiştiricilik faaliyetleri sürdürülmektedir. 2022 yılında 176 baş çoban köpeği satışı yapılmıştır.

4.6.4. Ankara Tiftik Keçisi Yetiştiriciliği

Ülkemiz gen kaynaklarının korunması adına Anadolu Tarım İşletmesinde 528 başı ana olmak üzere 2022 yılında toplam 1.100 baş damızlık varlığı ile Ankara Tiftik keçisi yetiştiriciliği yapılmıştır.

4.6.5. Halep Keçisi Yetiştiriciliği

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda keçi sütü ürünlerine olan talebin

yükselmesiyle birlikte yoğun bir şekilde artan damızlık keçi taleplerinin karşılanması amacıyla, Ceylanpınar İşletmesinde 2013 yılında yapılan 1.000 ana başlık tesislerde Halep ırkı damızlık keçi yetiştiriciliği başlatılmış ve 2022 yılında 2.625 başı ana olmak üzere toplam 4.223 baş damızlık varlığı ile keçi yetiştiriciliği sürdürülmektedir.damızlık varlığı ile keçi yetiştiriciliği sürdürülmektedir.

Tablo 17. TİGEM Keçi Varlığı (Baş) (2022)

İşletme Irkı	Teke	Keçi	Erkek Çebic	Dişi Çebic	Toplam
Anadolu Tiftik Keçisi	54	527	263	256	1.100
Halep Keçisi	347	2.625	63	1.188	4.223
Toplam	401	3.152	326	1.144	5.323

5.SAFKAN ARAP ATI YETİŞTİRİCİLİĞİ

5.1. Giriş

At, tarih boyunca; orduları fetihlere, kaşifleri yeni bölgelere taşıyan, ulaşım ve tarımın olmazsa olmaz unsuru olan, uygarlıkların gelişmesine büyük katkı sağlayan, insanın fiziki olarak yapamadıklarını yapan, özlemine duyduğu gücü ve hızı doğuştan taşıyan, en ihtişamlı görüntüsünü yelelerini rüzgara karşı savururken sergileyen, hissiyatı ile binicisinin duygularını anlayan insanoğlunun vazgeçilmez sevdası ve en sadık dostu olmuştur.

Türklerin dünya sahnesindeki yerini değiştiren, savaşlarda büyük başarılar imza atmasını sağlayan güçlü yoldaşı atın, Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu 13 üncü yüzyıldan itibaren önemi, sürekli artarak devam etmiştir.

İnsanlığın can dostu olan at, Osmanlı döneminde;

a) Sultan Orhan Gazi'ye kayınpederi Köse Mihail tarafından Nilüfer Hatun'un çeyiz olarak verilen arazi üzerinde 1300'lü yıllarında kurulan Bursa/Karacabey Harası,

b) Sultan II. Mahmut döneminde 1815 yılında Çifteler Hâra-yı Hümayûnu olarak kurulan Eskişehir/Çifteler Harası,

c) Sultan I. Abdülaziz döneminde 1865 yılında Sultansuyu Çiflikat-ı Hümayun olarak kurulan Malatya/Sultansuyu Harası,

olmak üzere 3 harada yetiştiriciliği yapılmış, günümüzde Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) bünyesindeki bu 3 işletmede Safkan Arap atı yetiştiriciliği devam ettirilerek, Osmanlıdan miras kalan hazine değerindeki bu gen kaynağı ırk özelliğinin bozulmadan korunması, yaşatılması ve koşu performansı yönüyle geliştirilmesi alanlarında TİGEM tarafından önemli çalışmalar yapılmıştır.

Tablo 18. TİGEM Tay Üretimleri

Yıllar	2002	2005	2010	2015	2019	2020	2021	2022
Tay (baş)	310	319	316	332	330	363	370	377

5.2. Anadolu Tarım İşletmesi

İşletmenin yer aldığı araziler üzerinde ordunun gıda ve at ihtiyacını karşılamak amacıyla 1815 yılında "Çifteler Çiflikatı-Hümayunu" kurulmuştur.

Anadolu Tarım İşletmesinde 2022 yılında 162 başı kısırak olmak üzere toplamda 404 baş damızlık varlığı ile Safkan Arap Atı yetiştiriciliğine devam edilmiştir.

Cumhuriyet döneminde Safkan Arap Atının geliştirmek amacıyla 1937 yılında Arabistan'dan satın alınan Safkan Arap

Atlarından 48 baş kısırak ile 4 baş aygır Çifteler Harasına verilmiştir. Safkan Arap Atı ırkının toplam 12 aygır hattından Küheylan Dabi, Alkuruş, Hilalüzzaman, Kuruş Şatra olmak üzere 4 aygır orjininin yetiştiriciliği bu işletmede yapılmıştır. Aynı ırkın toplam 49 kısırak hattından Mebruke, Şerzetülhavva, Mahide, Şahide, Gufre, Kemiyetülirak, Mencule ve Sabıka gibi orjinlerin yetiştiriciliği yine bu işletmede yapılmaktadır.

Anadolu Tarım İşletmesi yetiştirmesi ve Milenyum öncesi yüzyılın atı seçilmiş olan Satvet (Akbatır-4.Kemiyetülirak), ile damızlık aygır olarak kullanılmış olan XXV. Hilalüzzaman isimli atlar yarış sahalarında başarılı olan birçok şampiyon tayın babasıdır.

Tablo 19. Anadolu Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri (Baş)

Yıl	Ana Kadro	Damızlık Toplamı	Tay Üretimi	Satılan Damızlık
2010	113	272	96	72
2015	125	291	101	79
2018	137	305	100	86
2019	150	322	108	67
2020	152	350	119	77
2021	152	392	130	89
2022	162	404	119	90

5.3. Karacabey Tarım İşletmesi

Kuruluşu 1330'lu yıllara kadar uzanmaktadır. Sultan Orhan Gazi'ye kayınpederi Köse Mihail tarafından Nilüfer Hatun'un drahoması (çeyiz) olarak verilen arazi haranın nüvesini teşkil etmiştir.

İşletme, Cumhuriyet dönemine kadar; Çiftlikat-ı Hümayun adı altında Sarayın binek atı, ağır ziraat, koşum ile hafif koşum atı ve çeşitli hayvansal ürünlerle ordunun at ihtiyacını karşılamak üzere çalışmalarını sürdürmüştür.

Haraya değişik zamanlarda çeşitli at ırkları getirilmiştir. 1881'de Perşeron Atı ve Hannover Atı, 1918'de Arap Atı, 1922'de Anglonorman Atı, 1923'de Nonius ve 1928'de İngiliz Atı getirtilerek at yetiştiriciliğinde kullanılmıştır.

Ülkemizde sığır ırkları üzerine ıslah çalışmaları ilk defa Karacabey Harasında yapılmıştır. Bu kapsamda, Cumhuriyet döneminde Büyük Önder Atatürk'ün talimatıyla Türkiye'nin coğrafi, ekonomik ve kültürel şartları dikkate alınarak dağ ırklarının Türkiye için daha uygun olacağı görüşüne dayanarak kökenini İsviçre Alplerinden alan Esmer ırkı 1925 yılında Avusturya'dan 2 erkek 14 dişi Montofon sığırı Karacabey Harasına getirilmiştir. Hara'da bu şekilde saf kültür ırkı yetiştiriciliğine başlanılmıştır. Aynı zamanda Haranın yerli materyali olan ve esasını boz ırkın teşkil ettiği sığırların Montofona çevirme melezlemesi çalışmalarına da girilmiştir. 1935 ve 1947 yıllarında Avusturya ve İsviçre'den 6 erkek 40 dişi Esmer sığır yine Karacabey Harasına getirilerek onarıcı saf ırk yetiştiriciliği takviye edilmiştir. Burada bir noktaya dikkat edilmesinde yarar vardı. İlk gelen grupların Montofon olmaları nedeniyle halkımız bu ismi benimsemiş ve sonradan İsviçre ve diğer bazı ülkelerden Esmer ırk hayvanlar getirildiği halde Montofon, Yarımkan Montofon, Karacabey

Montofonu (Karacabey Esmeri) isimleri kullanılmıştır.

Merinos ırkı Türkiye'ye ilk defa 1843 yılında İspanyadan İspanyol tarak yapağısı merinosları ithal edilerek Karacabey Tarım İşletmesinde (Mihalıç Çiftliği-Karacabey Harası) yetiştirilmeye başlanmıştır.

Yine 1925 yılında Ziraat Vekili Mehmet

“Ülkemizde koşan Safkan Arap Atlarının tamamına yakını TİGEM orijindir. Bu özelliği ile TİGEM Dünyadaki sayılı Arap Atı yetiştiricilerindedir.”

Sabri Bey, Sovyet Hükümeti Ziraat Halk Komiseri'nin daveti üzerine Sovyet Rusya'ya yaptığı bir inceleme gezisinde gördüğü yapay tohumlama çalışmalarının yararlarını kavramış ve konunun uzmanlarını Türkiye'ye davet etmiştir. Bu davet üzerine Türkiye'ye gelen Prof. Mihailov ilk olarak 1926 yılında Bursa Karacabey Harası'nda atlarda yapay tohumlamayı başlatmış ve bu konuda bir kurs açmıştır. Aynı zamanda kısraklar üzerinde ilk suni tohumlama tatbikatını yapmıştır. Daha sonraki yıllarda Karacabey'den sonra Çifteler ve diğer haralarda da suni tohumlama çalışmalarına başlanmıştır. Dolayısıyla, sun'i tohumlamayı dünyada ilk olarak çiftlik hayvanlarında 18. yüzyılın sonunda uygulayan Rusya'dan sonra Türkiye, dünyada bu uygulamayı uygulayan ikinci ülke olmuştur.

Günümüzde halen, Simental ve Siyah Alaca sığır, Karacabey Merinosu, Kıvırcık ve Tahirova cinsi koyun ile safkan Arap atlarının yetiştirilmesi faaliyetlerinde bulunmaktadır.

İşletmede, Safkan Arap Atı yetiştiriciliği yanında, 1928–1981 yılları arasında Safkan İngiliz Atı, 1928–1978 yılları arasında Nonius Atı, 1961–1995 yılları arasında Safkan Haflinger Atı yetiştiriciliği yapılmıştır. İşletmedeki ıslah çalışmaları sonucunda; İri cüsseli, kalın kemikli ve koyu donlu yerli kısıraklara Nonius Aygırı verilerek Karacabey Nonius Atı adı verilen tip elde edilmiştir.

Safkan at üretimleri yanında ayrıca sağlam, dayanıklı süvari, binek, araba ve orta ziraat işlerine elverişli kombine bir at elde etmek için, yerli kısıraklar ile Safkan Arap Aygırlar birleştirilerek sistemli melezleme çalışmaları yapılmış, bunun sonucunda Karacabey Atı elde edilmiş ve bu atlar çoğunlukla konkur (engel atlama) yarışlarında kullanılmıştır.

TIGEM tarafından ülkemiz tarihinde ilk defa aygır sperması ihraç edilerek 3.180.000 TL kazanç elde edilmiştir.

Ordunun ve Türk Atlı Sporunun ihtiyacını karşılamak amacıyla 1962’de Karacabey Harasında Konkur atı yetiştiriciliğine hız verilmiş, ana materyal Karacabey Atı ve Karacabey Nonius’larından seçilmiştir. Karacabey’de yetiştirilen Konkur atları uluslararası birçok yarışta Türkiye’yi 1960’lı yılların sonlarına kadar başarılı bir şekilde temsil etmiştir.

Türk yarış tarihinin ve Karacabey Harası’nın efsaneleri Baba Kuruş ve Baba Sa’d;

Baba Kuruş ve Baba Sa’d, hiç yarışmamış olmalarına rağmen Türk yarış tarihinin en büyük efsane atları olarak anılıyor çünkü onların soyundan gelen atlar yarış pistlerinde fırtına gibi esti, esmeye de devam etmektedir.

Baba Kuruş ve Baba Sa’d, Büyük Önder Atatürk’ün talimatıyla safkan Arap atı yetiştirmek amacıyla kurulan bir komisyon tarafından 1932 yılında 24 bin Fransız Frangı ödenerek alındı. Şam’ın Halbe köyünden getirilen Kuruş’tan, dişi Arap taylarıyla çiftleştirilerek 151, Bağdat’tan getirilen Sa’d’dan da 147 tay alındı. Toplam 28 yıl aygırlık yapan Baba Kuruş ile Baba Sa’d’ın nesilleri Türkiye atçılığına damgasını vurmaya devam etmektedir.

Baba Sa’d’ın soyundan gelen Caş, Kafkaslı, Ayabakan, İlbatur ve Özgün ile Baba Kuruş’un soyundan gelen Sergen, Tamer’in Oğlu, Bozdoğan, Beyzade, Atom Karınca ve Hürbatur gibi isimler, yarış severlerin yakından tanıdığı atlar arasında yer almaktadır.

Baba Kuruş ve Baba Sa’d, ölümlerinin ardından kendileri için Karacabey Harası’nda yapılan iki anıt mezara gömüldü. Mezarları yaklaşık 70 yıldır korunmaktadır.

Diğer taraftan İşletmede özel Arap Atı yetiştiricilerine pansiyonerlik hizmeti de verilmektedir.

İşletmeye, 2006 yılında 900.000 payet saklama kapasiteli dondurulmuş sperma laboratuvarı kurulmuştur. Dondurulmuş aygır sperması kullanılarak, özel yetiştiricilerin kısıraklarının tohumlanması sağlanmakta, değişik işletmelerde bulunan aygırların spermaları aynı sıfat sezonunda diğer işletmelerde bulunan kan hattı yönünden uygun olan kısıraklarda kullanılabilir. Daha önceden aygırların dondurulan spermaları, aygırın sonradan hastalanması, sakatlanarak aşım yapamaz duruma gelmesi ve azosperm durumlarında kullanılabilecek ve kısıraklar ile aygırlarla bulaşabilecek çeşitli yetiştirme hastalıklarından damızlıkların korunması mümkün olacaktır.

Tablo 20. Karacabey Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri (Baş)

Yıl	Ana Kadro	Damızlık Toplamı	Tay Üretimi	Satılan Damızlık
2010	155	370	136	116
2015	168	385	118	92
2018	154	353	117	114
2019	154	365	124	87
2020	158	389	128	84
2021	158	414	138	104
2022	177	421	136	93

5.4. Sultansuyu Tarım İşletmesi

Sultansuyu Çiftlikat-ı Hümayunu ismiyle 1889'da cins atların yetiştirilmesi amacıyla kurulan bu hara, Cumhuriyet döneminde de Orta ve Güney illeri hayvancılığını ıslah etmek ve adeta çöl karakterine sahip olan bu topraklarda Safkan Arap Atı yetiştirmek amacıyla; 1928 yılından itibaren Sultansuyu Harası ismiyle faaliyetine devam etmiştir.

Türk Arap atı temelinde bulunan 6 önemli temel aygır sülalesinden olan Seklavi familyasından II. Seklavi Sultansuyu Harası kurucusu unvanını almıştır.

Safkan Arap atının en soylu ve seçkin numunelerinin Türkiye'de yetiştirilmesi amacıyla 1932 ve 1936 yıllarında uzmanlarından kurulu heyetler Arabistan'a gönderilmiş, 1933' de I.Seklavi - (Gülap (Seklaviyetül Ücrefi)), 1933 yılında Bağdat'ta 5100 Franga satın alınmıştır.

I.Seklavi Sultansuyu Harasında oldukça olumlu sonuçlar veren çalışmaları ile kendisini göstermiş, kendisinden VII. ve IX. Seklavi adındaki yavrular elde edilmiştir.

Türkiye sakan Arap atı yetiştiriciliğinin efsanelerinden olan II.Seklavi - (Aneze Menşeli (Seklavi Cedran)) ise 1993 yılında Bağdat Kerkük'den 4620 Franga satın alınmıştır.

II.Seklavi'yi efsane yapan, onun kalıtsal gücünün yüksekliği, meydana getirdiği kusursuz ve seçkin yavrularla Sultansuyu Harasını safkan arap atı yetiştiriciliği bakımından elit arap atı yetiştiren bir müessese haline gelmesini sağlamasıdır. Bu aygırlarında elde edilen IV., V., VIII., X. Seklavi adındaki yavruları diğer işletmelerimizde de da baş aygır olarak uzun seneler hizmet etmiştir.

Sultansuyu Tarım İşletmesinde 2022 yılında 138 başı kısarak olmak üzere toplam 365 baş damızlık varlığı ile Safkan Arap Atı yetiştiriciliği yapılmıştır.

Seklavi Familyası Türk Arap atı temelinde bulunan 6 önemli temel Aygır sülalesinden biridir.

Sultansuyu Harası'na 1933 yılında I. Seklavinin yanısıra, Küheylan, Nevvak ve Hamdani, isimli aygırlar da getirilmiştir.

Bölgede safkan Arap atı yetiştiricilerinin ihtiyacı olan pansiyonerlik hizmeti de verilmektedir.

Tablo 21. Sultansuyu Tarım İşletmesinin Atçılık Verileri (Baş)

Yıl	Ana Kadro	Damızlık Toplamı	Tay Üretimi	Satılan Damızlık
2010	105	232	84	44
2015	116	316	113	77
2018	122	318	108	88
2019	114	298	98	85
2020	123	320	116	87
2021	123	369	102	82
2022	138	365	122	82

5.5. TİGEM Safkan Arap Atı Yetiştiriciliğinin Değerlendirilmesi

TİGEM, yıllardan beri yaptığı ıslah çalışmalarıyla ülkemiz yarış sahalarında koşan ve şampiyonluklar kazanan Safkan Arap atlarının büyük çoğunluğunu yetiştirmiş ve dünyada haklı bir üne sahip olmuştur. Sağlıklı ve nitelikli soy kütüğüne sahip, koşu performansı yüksek Safkan Arap Atı genetik özelliklerinin gelecek nesillere aktarılmasına yönelik olarak Karacabey İşletmesinde Türkiye’de bir ilk olarak “Aygır Sperması Üretim Labo-

ratuarı” kurulmuş, daha sonraki yıllarda Anadolu ve Sultansuyu Tarım İşletmeleri Müdürlüklerinde de dondurulmuş sperma üretim faaliyetlerine başlanmıştır. Yapılan ıslah çalışmalarıyla atların koşu performanslarının artırılması sağlanmıştır. Koşu tayı satışları Karacabey İşletmesinde, damızlık kadro içinde, ırk vasıfları, şecere ve kondisyon bakımından üstün özellikleri dikkate alınarak seçilen, iki yaşlı elit erkek taylor İstanbul Veliefendi Hipodromunda açık artırma suretiyle satılmaktadır.

Tablo 22. Koşan At Dağılımı

Yıllar	Yetiştirici (Adet)	Koşan At Sayısı (Baş)	Oranı (%)
2010	TİGEM	711	35,5
	Özel	1.290	
	Toplam	2.001	
2015	TİGEM	681	25,5
	Özel	1.987	
	Toplam	2.668	
2018	TİGEM	631	23,5
	Özel	2.059	
	Toplam	2.690	
2019	TİGEM	638	22,8
	Özel	2155	
	Toplam	2793	
2020	TİGEM	614	21,7
	Özel	2.220	
	Toplam	2.834	

2021	TİGEM	732	23,7
	Özel	2.353	
	Toplam	3.085	
2022	TİGEM	776	24,8
	Özel	2354	
	Toplam	3130	

6. TEŞEBBÜSÜN YERLİ VE ULUSLARARASI RAKİPLERİYLE VEYA BENZER FAALİYET GÖSTEREN KURULUŞLARLA KARŞILAŞTIRMASI

Ülkemizin 2022 yılındaki gayrisafi yurtiçi hasılatı 15 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Aynı yılda tarım sektörü satış hasılatı 969 milyar TL olarak gerçekleşmiş ve gayri safi hasıladaki payı %6,46 olmuştur.

TİGEM'in 2022 yılında toplam satış hasılatı 3 milyar 561 milyon TL ve hayvancılık toplam hasılatı ise 1 milyar 60 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 23. Türkiye ve TİGEM Satış Hasılatları (1.000 TL)

	2010	2015	2019	2020	2021	2022
Türkiye Toplam Hasılatı	1.160.013.978	2.338.647.494	4.317.786.909	5.046.883.307	7.209.040.465	15.006.574.157
Türkiye Tarım Sektörü Satış Hasılatı	104.703.635	161.447.917	276.371.822	337.160.051	407.077.931	969.494.441
Türkiye Hayvansal Ürünler Pazar Hasılatı	30.589.654	43.099.453	71.594.276	81.340.471	(*)	(*)
Türkiye Canlı Hayvan Pazar Hasılatı	18.727.350	28.842.688	66.013.912	77.517.570	94.994.361	(*)
TİGEM'in Toplam Satış Hasılatı	350.069	576.425	1.034.617	1.383.625	1.768.976	3.561.479
TİGEM Hayvancılığı Toplam Hasılatı	109.769	184.664	393.774	437.676	553.492	1.060.143
TİGEM Canlı Hayvan Top. Satış Hasılatı	98.077	87.195	242.252	240.337	280.891	482.211
TİGEM Damızlık Hayvan Satış Hasılatı	47.807	54.631	147.246	113.846	153.798	226.367
TİGEM Damızlık Sığır Satış Hasılatı	13.698	12.445	57.637	22.885	42.023	86.478
TİGEM Damızlık Koyun Satış Has.	16.407	11.619	66.092	37.288	36.461	43.323
TİGEM Damızlık Keçi Satış Hasılatı	0	76	17	329	169	292
TİGEM Tay Satış Hasılatı + Prim	17.537	30.264	39.732	52.669	69.709	93.380
TİGEM Ceylan Satış Hasılatı	53	88	150	357	248	528
TİGEM Köpek Satış Hasılatı	113	139	222	318	466	918

* Veri TÜİK tarafından yayınlanmamıştır.
Kaynak: . TÜİK ve TİGEM

Ülkemizde damızlık hayvan yetiştiriciliği kamu kuruluşu olarak TİGEM'den başka Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ile ziraat ve veterinerlik fakültelerinde araştırmaya yönelik olarak yapılmaktadır. TİGEM başta olmak üzere bu kamu kuruluşları dışında 1995 yılına kadar kayıt sistemine bağlı olarak damızlık sığır yetiştiriciliği yapan özel sektör firması neredeyse yok denecek kadar azdır.

Türkiye'de soy kütüğüne katkı sağlayacak nitelikte kayıt tutma çalışmaları Tarım ve Orman Bakanlığı ile İtalya ve Almanya hükümetleri ile ortak yürütülen projelerle başlamıştır. İtalya hükümetinin desteklediği Türk Anafi-Süt Sığırcılığı'nı Geliştirme Projesi (ANAFI) 1989-1994 yılları arasında 9 ilde (Aydın, Balıkesir, Burdur, Isparta, İzmir, Denizli, Manisa, Muğla ve Uşak) yürütülmüştür. 1995 yılında başlayan ve Almanya Hükümeti ile ortak yürütülen Sığır Yetiştiriciliği Enformasyon Sistemi Projesi (GTZ) ise 7 ilde (Bursa, Edirne, Kırklareli, Konya, Sakar-

ya, Samsun ve Tekirdağ) yürütülmüş ve 2000 yılında sona ermiştir.

Her iki projenin de amacı Türkiye'de bir kayıt sistemi oluşturmak ve bu kayıt sistemini yürütecek birliklerin kurulmasını sağlamaktır. Nitekim bu projeler ile yetiştiriciler örgütlenmeye yönlendirilmiş, 1995 yılından itibaren Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri kurulmaya başlamıştır. Kurulan 16 il birliği 1998 yılında bir araya gelerek üst örgütleri olan Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği'ni kurmuştur.

Ülkemizde 1995 yılından sonra özel sektör firmaları tarafından damızlık hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerin sayıları her yıl artmaktadır. Bu işletme sayılarının artması ile ülkemizde aile işletmeciliği şeklinde sürdürülen hayvan yetiştiriciliği yerini daha profesyonel ve büyük ölçekli işletmelere devretmeye başlamıştır. Bu işletmelerin ekonomik büyüklüklerinin belirlenebileceği resmi bir veri olmadığı için TİGEM ile mukayeseleri yapılamamaktadır.

Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
Karanfil Sk. No:62 Bakanlıklar / ANKARA
Telefon: 0.312. 417 84 70
Faks : 0.312. 417 78 39
E-Posta: info@tigem.gov.tr
www.tigem.gov.tr